ΑΣΤΗΡ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

«Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε».

Ἔτος 73ον ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, 1937. Ἀριθ. 8

Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΣ

«Τὸν Ἰησοῦν μόνον»

«Ὑψώσαντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν
δὲν εἶδον οὐδένα, εἰμὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον»
(Ματθ. ιζ'. 8).

Πολὺ συχνὰ ὁ Κύριος ἀπεσύρετο εἰς ἐρήμους τόπους διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς προσευχήν.

Αἱ ἐρημικαὶ ἀκταὶ καὶ οἱ ἥσυχοι λόφοι ἦσαν τὰ προσφιλέστερα μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα κατέφευγε διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἀδιατάραχον ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Πατέρα. Χωρὶς ἀμφιβολίαν αἱ καλλίτεραι καὶ ἀπολαυστικώτεραι στιγμαί, ἃς διήρχετο ἐπὶ γῆς, ἦσαν αἱ στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας μακρὰν τοῦ θορύβου, κεκρυμμένος ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ κόσμου, ἀπελάμβανεν ἰδιαιτέρως τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ἦτο ἡ γλυκυτέρα Του ἀπασχόλησις νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν Θεόν. Ἀλλ' ἡ προκειμένη περίπτωσις εἶναι ὅλως ἐξαιρετική. Κἄτι πρωτοφανὲς πρόκειται νὰ συμβῇ. Παραλαμβάνει τρεῖς ἐκ τῶν στενωτέρων Του μαθητῶν καὶ φίλων, τὸν Πέτρον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἀνέρχεται μαζύ των εἰς ὄρος ὑψηλὸν καὶ ἐκεῖ φανερώνει ἐνώπιόν των διὰ τῆς Μεταμορφώσεως τὴν δόξαν Του.

Ἡ παράδοσις φέρει τὸ ὄρος Θαβὼρ ὡς τὸν τόπον ὅπου ἡ Μεταμόρφωσις ἐγένετο. Περισσότεραι πάντως ἐνδείξεις ὑπάρχουν ὅτι τὸ ὄρος τῆς Μεταμορφώσεως ἦτο τὸ ὄρος Ἀερμών. Αἱ ὑπώρειαι τοῦ Θαβὼρ ἦσαν κατῳκημέναι, ἐνῷ ὁ Ἰησοῦς ἐζήτει ἡσυχίαν. Ἐξ ἄλλου δὲ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ γεγονότος εὑρίσκετο εἰς τὰ μέρη τῆς Καισαρείας Φιλίππου (Ματθ. ις' 13) καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Φαίνεται λοιπὸν μᾶλλον πιθανὸν ὅτι ἀνῆλθεν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Ἀερμών. Τὸ χιόνι διατηρεῖται ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοῦ Ἀερμὼν καὶ δὲν ἀποκλείεται ἡ περιγραφή, ὅτι «τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔγειναν στιλπνὰ λευκὰ λίαν ὡς χιών, ὁποῖα λευκαντὴς ἐπὶ τῆς γῆς δὲν δύναται νὰ λευκάνῃ» (Μάρκ. θ'. 3), νὰ ἐλήφθη ἐκ τῆς πραγματικότητος.

Ἡ Μεταμόρφωσις ἦτο μία πεῖρα τόσον διὰ τὸν Ἰησοῦν ὅσον καὶ διὰ τοὺς τρεῖς προνομιούχους μαθητάς. Ἐκεῖνος εἰσήρχετο ὁριστικῶς εἰς τὸν δρόμον ὅστις θὰ Τὸν ὡδήγει εἰς τὸν Γολγοθᾶν· τὸ εἶπε ρητῶς πρὸ ἑβδομάδος, καὶ μία ἐνίσχυσις κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν καμπὴν τῆς ἐπιγείου ζωῆς Του, προερχομένη κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἦτο πολύτιμος. Οἱ δὲ μαθηταί, οἵτινες θὰ ἔβλεπον ἐντὸς ὀλίγου τὸν Ἀρχηγὸν καὶ Διδάσκαλον ἐξευτελιζόμενον ἐν φαινομενικῇ ἀδυναμίᾳ, θὰ εἶχον λάβει πεῖραν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης Του. Βεβαίως ὅλα

παρέμειναν ὡς ἐρωτηματικὰ καὶ ὡς περίπλοκα προβλήματα εἰς τὴν μνήμην των ἕως οὗ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὑπενθύμισε καὶ ἐξήγησε πρὸς αὐτοὺς ἅπαντα.

Ἐνῷ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ ἔλαβε πρωτοφανῆ λαμπρότητα καὶ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἱμάτιά Του ἔγειναν λευκὰ ὡς τὸ φῶς, δύο ἄνδρες ἐφάνησαν ὁμιλοῦντες μετ᾿ αὐτοῦ, ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας.

Ὁ Μωϋσῆς ἀντιπροσωπεύει τὸν Νόμον, ἐνῷ ὁ Ἠλίας ἀντιπροσωπεύει τὸν ἕτερον κλάδον τῆς Παλ. Οἰκονομίας, τοὺς προφήτας.

Ἀμφότεροι ἐφάνησαν ἐν δόξῃ καὶ συνελάλουν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις εἶναι τὸ τέλος καὶ ἡ ἐκπλήρωσις νόμου καὶ προφητῶν. Ὁλόκληρος ἡ Π. Διαθήκη ἔχει ὡς κέντρον τὸ πρόσωπον τοῦ Μεσσίου. Περὶ αὐτοῦ ἐλάλησαν καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. Καὶ ἰδοὺ δύο ἐκπρόσωποι τῆς Π. Διαθήκης συνομιλοῦντες παρὰ τὸ πλευρὸν ἐκείνου, ὅστις εἶναι ὁ Μεσσίας τῆς Νέας Διαθήκης. Ὁ κρῖκος μεταξὺ τῶν δύο, ὡς καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς Νέας Διαθήκης, διατρανοῦνται ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Μεταμορφώσεως.

Ἀλλ᾿ εἰς τί ἄράγε νὰ περιεστρέφετο ἡ συνομιλία των κατὰ τὴν ἔνδοξον ἐκείνην σκηνήν;

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς μᾶς δίδει μίαν πολὺ διαφωτιστικὴν συμπληρωματικὴν πληροφορίαν περὶ τοῦ θέματος τῆς συνομιλίας ἐκείνης: «Καὶ ἰδού, ἄνδρες δύο συνελάλουν μετ᾿ αὐτοῦ, οἵτινες ἦσαν Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας· οἵτινες φανέντες ἐν δόξῃ, ***ἔλεγον τὸν θάνατον αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν Ἱερουσαλὴμ*** » (Λουκ. θ΄. 30—31).

Παράδοξον ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ἀκτινοβολούσης δόξης ἡ σκέψις τοῦ θανάτου κυριαρχεῖ. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνδόξου Μεταμορφώσεώς του ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ καὶ σκέπτεται περὶ τῆς μεγάλης θυσίας, τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ προσφέρῃ. Τί σημαίνει τοῦτο; Σημαίνει πρῶτον ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐθεώρει τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατόν Του ὡς τὴν ὑψίστην Του δόξαν καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ἐμφανίσεώς Του ἐν δόξῃ ἡ σκέψις Του στρέφεται πρὸς τὸ γεγονὸς διὰ τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ἀνθρωπότητί του θὰ εἰσήρχετο ὁριστικῶς εἰς τὴν δόξαν Του. Ἀνέκαθεν μία ἐπιθυμία κατεῖχε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ: Νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σκέψις αὐτη ἦτο ἡ ἀγαλλίασις τοῦ πνεύματός Του. Ἡ θυσία δὲ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου ἁμαρτωλοῦ γνωρίζομεν ὅτι ἀποτελεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, διότι διὰ τῆς θυσίας ἐκείνης ὁ ὑπὸ κατάραν ἁμαρτωλὸς συμφιλιοῦται μὲ τὸν Θεὸν καὶ γίνεται μέτοχος αἰωνίου ζωῆς. Λοιπὸν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ὁ Παῦλος τὸ ὀνομάζει «Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ» (Β΄. Κορ. δ΄. 4), διότι ὁ Χριστὸς θεωρεῖ τὸν θάνατόν Του ὡς τὴν ὑψίστην Του δόξαν. Καθόλου λοιπὸν παράδοξον ὅτι ἡ συνομιλία ἐπὶ τοῦ ὄρους στρέφεται πέριξ τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Δεύτερον ὅμως σημαίνει δι᾿ ἡμᾶς—διὰ κάθε Χριστιανὸν—σπουδαῖον πνευματικὸν μάθημα. Ἐὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐθεώρει τὴν θυσίαν τοῦ ἑαυτοῦ Του ὡς τὴν ὑψίστην Του δόξαν καὶ ᾐσθάνετο ἀγαλλίασιν σκεπτόμενος ὅτι διὰ τοῦ θανάτου Του θὰ ἀπελύτρωνε τὸν ἄνθρωπον, τὴν ἰδίαν ὁδὸν **τῆς θυσίας** πρέπει νὰ φιλοδοξήσουν καὶ φιλοτιμηθοῦν νὰ ἀκολουθήσουν ὅσοι Τὸν ἐδέχθησαν ὡς Σωτῆρα,

Τὸν ὡμολόγησαν ὡς Κύριον καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὰ ἴχνη Του. Ὡς Ἐκεῖνος, ὀφείλουν νὰ ἀναζητήσουν τὴν ἀληθινὴν δόξαν των οὐχὶ εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ θυσιάζοντες καὶ ὑπηρετοῦντες τοὺς ὁμοίους των. Ἰδοὺ ποῦ εὑρίσκεται τὸ μυστικὸν τῆς ἀφιερωμένης ζωῆς: Εἰς τὴν ἀνυστερόβουλον ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, εἰς τὴν εὐχάριστον προσφορὰν τοῦ ἑαυτοῦ μας οὐχὶ ὑπὲρ εὐγνωμόνων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναγνωρίσουν καὶ θὰ ἀνταποδώσουν τὴν ὑπηρεσίαν μας, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὐδεμίαν ἀναγνώρισιν ἢ ἀνταπόδοσιν περιμένομεν. Ὅπως ὁ Χριστὸς τὸν θάνατόν Του ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀποστατῶν καὶ ἐχθρῶν Του θεωρεῖ δόξαν Του, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ἔχωμεν τὸ πνεῦμα Του, πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἐσωτερικὴν ἱκανοποίησιν τῆς ψυχῆς μας εἰς ἀνιδιοτελῆ ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἀκόμη καὶ τῶν ἐχθρῶν μας.

Ἰδιαιτέρα λάμψις περιέβαλε τὸν Ἰησοῦν ὅταν ἐκεῖ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους συνεζήτει μετὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἠλία τὸν φρικτὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ ὑποστῇ χάριν ἑνὸς ἀγνώμονος καὶ ἀναξίου κόσμου.

Τόσον ἦτο θελκτικὴ ἡ σκηνή, ὥστε οἱ μαθηταὶ ἐπεθύμησαν νὰ παραμείνουν ἐκεῖ διὰ παντός! Τοὺς εἶχε συναρπάσει ἡ φανερωθεῖσα δόξα τόσον, ὥστε ὁ Πέτρος ἐκπροσωπῶν καὶ τοὺς δύο ἄλλους συμμαθητάς του λέγει πρὸς τὸν Ἰησοῦν: «Κύριε, καλὸν εἶναι νὰ ἤμεθα ἐδῶ· ἐὰν θέλῃς, ἂς κάμωμεν ἐδῶ τρεῖς σκηνάς, διὰ σὲ μίαν καὶ διὰ τὸν Μωϋσῆν μίαν καὶ μίαν διὰ τὸν Ἠλίαν».

Δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως νὰ τελειώσῃ τὴν πρότασίν του· διότι ἐνῷ ἐλάλει ἔτι νεφέλη φωτεινὴ τοὺς περιέβαλε καὶ φωνὴ ἠκούσθη ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα: «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς τὸν ὁποῖον εὐηρεστήθην· αὐτοῦ ἀκούετε» (Ματθ. ιζ'. 5). Ὡς νὰ ἦτο μία ἀπάντησις εἰς τὸν Πέτρον, ὅτι οὔτε τὸν Μωϋσῆν οὔτε τὸν Ἠλίαν ἐχρειάζοντο πλέον. Ἐδῶ ὑπῆρχεν αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ οὐρανὸς προσκαλεῖ νὰ ὑπακούσωμεν. Ὁ Νόμος πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἡ προφητικὴ μαρτυρία νὰ δώσῃ τὴν θέσιν της εἰς Ἐκεῖνον ὅστις πάντοτε ὑπῆρξε τὸ θέμα της. Ἡ χάρις ἦλθεν· ἡ σκιὰ τοῦ Νόμου πρέπει νὰ παρέλθῃ. Καὶ ὅταν τὸ ὅραμα παρῆλθε καὶ ὁ Ἰησοῦς ἥπλωσε τὴν χεῖρα Του διὰ νὰ ἐγείρῃ τοὺς ἐντρόμους μαθητάς, «ὑψώσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ***δὲν εἶδον οὐδένα, εἰμὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον***».

Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἠλίας ἀπεσύρθησαν, οἱ δὲ μαθηταὶ ἔμειναν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μόνου. Τί θὰ συνέβαινεν ἐὰν ἔμενον μόνον μὲ τὸν Μωϋσῆν; Θὰ παρέμενον μὲ τὸν Νόμον καὶ τὰς ἀπραγματοποιήτους διὰ τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον διατάξεις του, ἀλλὰ χωρὶς Σωτῆρα! Θὰ ἐνεπνέοντο ἴσως ζῆλον, εὐσέβειαν, φιλότιμον προσπάθειαν νὰ εὐαρεστήσουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ δὲν θὰ ὑπῆρχε Σωτήρ, ὁ ὁποῖος νὰ συμφιλιώσῃ τὰς ψυχάς των μὲ τὸν Θεὸν καὶ νὰ καθαρίσῃ τὰς καρδίας των. Ὁ φόβος θὰ ἦτο τὸ κυριαρχοῦν αἴσθημα τῆς ζωῆς των.

Ἀλλ' ἐὰν παρέμεναν μὲ τὸν Ἠλίαν μόνον; Ἐὰν παρέμενον μὲ τὸν προφητικὸν λόγον χωρὶς τὸν Ἰησοῦν, ἴσως νὰ εἶχον θέμα μελέτης διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, διὰ τὴν κρίσιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ παροῦσα πραγματικότης τῶν εὐλογιῶν ἑνὸς ζῶντος Σωτῆρος θὰ τοὺς διέφευγεν!

Πόσοι ἐν τούτοις τὴν σήμερον δι᾿ ἔλλειψιν πίστεως ἢ ἐπιγνώσεως χάνουν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των τὸν Σωτῆρα, ἐνῷ παραμένουν ἄλλοτε μὲ τὸν Μωϋσῆν, ἄλλοτε μὲ τὸν Ἠλίαν καὶ ἄλλοτε μὲ κάποιο ἄλλο ὄργανον τῆς θείας οἰκονομίας! Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πάλιν ὁ ἔνδοξος Σωτὴρ παρουσιάζεται. Τὸ φῶς τῆς δόξης τοῦ Λυτρωτοῦ ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ σωτηρίᾳ τὴν ὁποίαν προσφέρει δωρεάν. Ἐνώπιόν μας διαγράφεται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρωμένος. Καὶ ἰδοὺ πολλοὶ ἐπιθυμοῦν νὰ μείνουν μὲ τὸν Μωϋσῆν, δηλ. ἐπιμένουν νὰ εὐαρεστήσουν τὸν Θεὸν μὲ τὰς ἰδίας των δυνάμεις. Ἄλλοι πάλιν ἐπιδίδονται εἰς ἐξονυχιστικὰς μελέτας τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν, καὶ ἐνῷ καταγίνονται μᾶλλον διανοητικῶς μὲ τὴν πραγματοποίησιν τῶν θείων ὑποσχέσεων, χάνουν τὸν Σωτῆρα!

Ἀλλ᾿ ἀκόμη χειρότερον—πολλοὶ ἀπὸ τὸ ὅλον ὅραμα κρατοῦν κάποιο δευτερεῦον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον τοὺς ἑλκύει, θέτουν αὐτὸ μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ψυχῆς των καὶ οὕτως ἀποξενοῦνται τῆς γλυκείας εὐλογίας τοῦ νὰ μείνουν μὲ τὸν Ἰησοῦν μόνον. Ἰδίως εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς ἔχομεν μίαν τάσιν νὰ ἑλκυώμεθα ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ κινοῦνται γύρω ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Θαυμάζομεν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ χαρίσματα ἑνὸς κήρυκος ἢ ἐξ ἀντιθέτου σκανδαλιζόμεθα ἀπὸ τὰς ἀδυναμίας ὡρισμένων ἐπιπολαίων Χριστιανῶν, ἐνῷ ἡ προσοχή μας ὁλόκληρος ἔπρεπε νὰ στρέφεται πρὸς τὸν ***Ἰησοῦν μόνον.*** Μαρτυρεῖ πολὺ νηπιακὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἔμαθε νὰ ἀποσύρῃ τὸ βλέμμα του ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τὸ προσηλώνῃ εἰς τὸν Ἰησοῦν.

Οἱ τρεῖς μαθηταί, ὅταν μετὰ τὸ ὅραμα τῆς Μεταμορφώσεως ὕψωσαν τοὺς ὀφθαλμούς των, δὲν εἶδον οὐδένα εἰμὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον. Καὶ Αὐτὸς μόνον τοὺς ἐχρειάζετο. Ὁ ἥλιος ἀνέτειλεν, οἱ ἀστέρες δύνανται νὰ ἀποσυρθοῦν εἰς ἀφάνειαν. Εἶχον ἀνάγκην Σωτῆρος καὶ Ἐκεῖνος ἦτο εἰς θέσιν νὰ σώσῃ εἰς τὸ παντελές. Εἶχον ἀνάγκην Μεσίτου παρὰ τῷ Θεῷ, Ἐκεῖνος ἦτο ὁ μοναδικὸς Μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Εἶχον ἀνάγκην δυνάμεως διὰ νὰ νικήσουν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν κόσμον. Ὁ Χριστὸς εἶχεν ἐπαρκῆ δύναμιν διὰ νικηφόρον ζωήν. Ἀπέβλεπον εἰς δόξαν, Ἐκεῖνος θὰ τοὺς ὡδήγει εἰς τὴν ἄφθαρτον δόξαν τοῦ οὐρανοῦ.

Εἴθε καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ μείνωμεν μὲ τὸν Ἰησοῦν μόνον. Εἴθε νὰ προσηλώσωμεν τὸ βλέμμα μας εἰς τὸν ἔνδοξον Σωτῆρα καὶ νὰ ποθήσωμεν Αὐτὸς μόνον νὰ ἦναι τὸ κέντρον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, ὡς καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς δόξης, δι᾿ ὅλους ἡμᾶς!

Μ. Κυριακάκης.

—Λέγεται περὶ τοῦ Φειδίου ὅτι ὅταν ποτε κατεγίνετο νὰ λαξεύσῃ μὲ λεπτομερῆ τελειότητα τὰς ὄπισθεν τρίχας τῆς κεφαλῆς ἑνὸς ἀγάλματός του προωρισμένου νὰ στηθῇ εἰς κάποιον ναόν, φίλος του τῷ εἶπε: «Διατί κοπιάζεις τόσον πολὺ διὰ λεπτομερείας, τὰς ὁποίας κανεὶς δὲν θὰ ἴδῃ;» Ἐκεῖνος δὲ ἀπήντησε: «Θὰ τὰς ἰδοῦν ὅμως οἱ θεοί!»

Πόσον διδακτικὴ ἡ ἀπάντησις αὐτὴ δι᾿ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θέλουν μὲν νὰ φαίνωνται καλοὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ᾿ ἀδιαφοροῦν διὰ τὰς κρυφίας των κακίας, τὰς ὁποίας κανεὶς δὲν βλέπει εἰμὴ μόνον ὁ Θεός!

Η ΜΥΣΤΗΡΙΩΔΗΣ ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΙΣΤΟΥ

«Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ». (Γαλ. β'. 19, 20).

Ἐν τῷ πρὸς τὸν Πέτρον ἐλέγχῳ ὁ Παῦλος διεκήρυξεν ὅτι ὁ νόμος ὡς μέσον σωτηρίας καὶ αἱ τελεταὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ὑποχρεώσεις ἡμῶν πρὸς αὐτὸν κατηργήθησαν, καὶ ὅτι ἀδύνατον νὰ δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ νόμου, ἤδη δὲ ἐπιφέρει ὡς ἐξήγησίν τινα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πεῖραν. Τὴν πεῖραν ταύτην τοῦ Παύλου δικαιούμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ὡς τύπον τῆς πείρας ἢ πνευματικῆς ζωῆς παντὸς ἀληθοῦς Χριστιανοῦ καὶ ἐν τῇ προσηκούσῃ πνευματικῇ καταστάσει εὑρισκομένου, διότι αὐτὸς ὁ Παῦλος ὡς τύπον ἀναφέρει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν καὶ πεῖραν, καὶ πράττει τοῦτο διὰ Πνεύματος Ἁγίου.

Ἐκθέτων λοιπὸν ὁ Παῦλος τὴν μέθοδον, δι᾿ ἧς αὐτὸς ἐσώθη καὶ ἤδη πνευματικῶς ἀκμάζει, βεβαιοῖ α') ὅτι ἔχει ἀποθάνει, β') ὅτι ζῇ, γ') μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς δυνάμεως, ἥτις κυβερνᾷ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. καὶ δ') δίδει νύξιν περὶ τοῦ μέσου δι᾿ οὗ ὑποστηρίζεται ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ αὐτη. Κατὰ ταῦτα πᾶς ἀληθὴς Χριστιανὸς πρέπει νὰ φέρῃ τὰ τέσσαρα ταῦτα γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξετάζω κατὰ σειράν.

α) «***Ἐγὼ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον***». Ὡς τὸ νεκρὸν πτῶμα δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ ἔξω πράγματα, οὕτως ἐγὼ ὁ Παῦλος εἶμαι νεκρὸς ὡς πρὸς τὸν νόμον· οὔτε ἐγὼ ἐλπίζω νὰ συμμορφωθῶ τελείως πρὸς τὰς πολυπλόκους καὶ ἐκτεταμένας ἀπαιτήσεις του, ὥστε νὰ ἔχω τὸ θάρρος εἰς τὰ ἔργα μου, οὔτε ὁ νόμος ἔχει δικαίωμα κατάρας κατ᾿ ἐμοῦ διὰ τὰς παραβάσεις μου. Καλὸς ὁ θάνατος οὗτος· διότι δὲν ὑπάρχει τι ὀχληρότερον παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν κατάραν αὐτοῦ. Πῶς κατωρθώθη ὁ θάνατος οὗτος εἰς τὸν Παῦλον; 1) Διὰ τοῦ νόμου. διότι ὁ νόμος κατέστησε φανερὰν εἰς αὐτὸν τὴν ἀδυναμίαν του, ὥστε νὰ μὴ ἐλπίζῃ πλέον εἰς αὐτὸν—τοῦτο τὸ ἀρνητικὸν μέρος, 2) Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ ὁ Παῦλος, ἅμ᾿ ὡς ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστόν, εὑρέθη ὅτι ἦτο συνεσταυρωμένος μετ᾿ Αὐτοῦ—τοῦτο τὸ θετικὸν μέρος. Αὐτη εἶναι ἡ ἔνδοξος καὶ ἀνεκτιμήτως μεγάλη ἀλήθεια τῆς ***ἀντικαταστάσεως*** τοῦ ἐνόχου καὶ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ ἀπολύτως δικαίου καὶ ἀναμαρτήτου Ἰησοῦ. Αὐτη εἶναι ἡ βασικὴ καὶ θεμελιώδης ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἔχεις ἀποθάνει εἰς τὸν νόμον κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ Παύλου; Ἔπαυσας νὰ ἐλπίζῃς σωτηρίαν διὰ τῶν ἰδίων σου ἔργων ἢ δι᾿ ἐξωτερικῶν τελετῶν καὶ τύπων; ἀφῃρέθη ἀπὸ σοῦ ἡ κατάρα τοῦ νόμου, καὶ κατωρθώθη τοῦτο διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἰδοὺ ἐρωτήσεις ἄξιαι νὰ ἀπασχολήσουν τὸν νοῦν παντὸς φέροντος τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ.

β) Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ θάνατος· διότι τότε ποῦ ἡ σωτηρία; ποῦ ὁ ἁγιασμός;

ποῦ ἡ δόξα; Ὁ θάνατος, περὶ οὗ ὁ λόγος, εἶναι μόνον ὁδὸς πρὸς τὴν ζωήν. «Ἀπέθανον», λέγει ὁ Παῦλος, «ἵνα Θεῷ ζήσω». Ζωὴ δὲν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἐξακολούθησις ἐν τῇ ὑπάρξει, ὡς θάνατος δὲν εἶναι ἡ μετάβασις εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν ἢ «ἐξόντωσις», ὡς ἐτόλμησαν νὰ εἴπωσί τινες. Ὁ λίθος ὑπάρχει, ἀλλὰ δὲν λέγεται ὅτι ζῇ, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ αὐτοφυὴς ἐνέργεια. Ζωὴ λοιπὸν εἶναι ἡ δραστηριότης καὶ ἐνέργεια, καὶ μάλιστα δι' ὂν πεπροικισμένον μὲ δυνάμεις πνευματικάς, μὲ λόγον καὶ συνείδησιν καὶ θέλησιν. Ὁ Παῦλος λοιπὸν λέγει ὅτι ἀπέθανεν, ἵνα ζήσῃ διὰ τὸν Θεόν, ἤτοι, ἵνα ἐνεργῶς διατελέσῃ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ. Πάντοτε ἀξίζει νὰ ζῇ τις δι' ὑψηλόν τινα σκοπόν. Ὁ ἄνθρωπος ὁ ζῶν μόνον διὰ νὰ τρώγῃ ζῇ πράγματι ζωὴν νεκράν. Ἀξίζει νὰ ζῇ τις διὰ τὸν πλησίον καὶ νὰ ἐργάζηται καὶ νὰ καταβάλλῃ προσπαθείας δι' αὐτόν. Ἀξίζει νὰ ζῇ τις διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ συνεισφέρῃ εἰς βελτίωσιν αὐτῆς. Ἀξίζει νὰ ζῇ τις διὰ τὸ γένος καὶ νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἀνύψωσιν αὐτοῦ. Ἀξίζει νὰ ζῇ τις διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ συντελῇ τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς γενικῆς προόδου αὐτῆς. Ἀλλ' ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀξίζει νὰ ζῇ τις διὰ τὸν Θεόν, ἤτοι, νὰ ἀγωνίζηται ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ δόξης Αὐτοῦ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημά Του καὶ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς σωτηρίου ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἁγίας βασιλείας τοῦ Χριστοῦ, Ἀλλ' ἐνδέχεται νὰ ἀντείπῃ τις: Πάλιν περὶ ὑπακοῆς πρόκειται; Δὲν εἴδομεν ὅτι ὁ Παῦλος ἀπέθανεν ὡς πρὸς τὸν νόμον; Ναί, ἀπέθανεν ὡς πρὸς τὸν νόμον ὡς μέσον σωτηρίας του, καὶ πλέον ζῇ διὰ τὸν νόμον ὡς σκοπὸν καὶ ἔργον καὶ εὐχαρίστησιν καθημερινήν. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν ἐκτελέσῃ ὅλον καὶ ἀνελλιπῶς, ἔπαυσε νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν διὰ τῆς ἐκτελέσεώς του σωτηρίαν, ἐστήριξε δὲ τὰς ἐλπίδας του ὅλας εἰς τὸν Χριστόν· καὶ ἅμ' ὡς ἤλπισεν εἰς τὸν Χριστόν, κατέστη ἀμέσως ἱκανὸς νὰ ἐκτελῇ ὄχι ἐπιπολαίως ἀλλὰ πραγματικῶς τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐξαγγελλόμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ.

γ) ***Τίς λοιπὸν ἡ δύναμις ἡ κυβερνῶσα τὴν ζωὴν αὐτοῦ;*** Τοῦτο μᾶς ἀποκαλύπτουσιν αἱ λέξεις: «ζῶ δὲ οὐχὶ πλέον ἐγώ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ζῇ ἐν ἐμοί». Μέχρι τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἐπιστροφῆς μου ἐγὼ ἐκυβέρνων τὸν ἑαυτόν μου. Ἡ ζωή μου ὅλη ἦτο μία σειρὰ σκέψεων, πόθων, σκοπῶν, σχεδίων, πράξεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μου ἐντεθρονισμένου ΕΓΩ. Ἀλλ' ἤδη τὴν θέσιν του κατέλαβεν ὁ Χριστός. Αὐτὸς ἐντεθρονισμένος ἐν τῃ καρδίᾳ μου κυβερνᾷ καὶ διευθύνει τὴν ζωήν μου· καὶ ***δικαίως***· διότι καθὼς μὲ ἀντεκατέστησεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ὑπέστη ὁλόκληρον τὴν ποινὴν τῶν ποικίλων καὶ ἀναριθμήτων παραβάσεών μου, οὕτω ***δικαιοῦται*** νὰ λάβῃ πλήρη κατοχὴν ὅλης μου τῆς ζωῆς καὶ νὰ διευθύνῃ πόθους, σκέψεις αἰσθήματα, λόγους, πράξεις καὶ σχέσεις, ἐν ἑνὶ λόγῳ πᾶν ὅ,τι ἀπαρτίζει τὴν ἐπίγειόν μου ζωήν.

Τοῦτο μὲ ἄλλας λέξεις ἐκφραστικώτατα ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Β' κεφ. ε' ἐδάφ. 15. Οὕτως ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ***ἀντικατάστασις*** τοῦ πιστοῦ εἶναι ***πλήρης***, εἶναι δὲ τοῦτο ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ Παρακλήτου, ὅστις ζωοποιεῖ τὸν πιστὸν καὶ ποιεῖ αὐτὸν μέλος τοῦ μεγάλου σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἤτοι, τὸ σύνολον τῶν σεσω-

σμένων, κεφαλὴ δὲ τοῦ μυστικοῦ τούτου σώματος, ἤτοι, διευθυντὴς ἀπόλυτος καὶ μοναδικὸς αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἀλλὰ ἀκούεται ἡ ἔνστασις: τότε τί γίνεται τοῦ ἀνθρώπου ἡ θέλησις; μεταποιεῖται οὗτος εἰς νευρόσπαστον; Καὶ μήπως δὲν εἶναι ἤδη νευρόσπαστον; Νομίζων ὅτι ἐλευθέρως ἐνεργεῖ, μήπως δὲν ἄγεται καὶ φέρεται ὑπὸ τοῦ κατὰ πολὺ πονηροτέρου καὶ εὐφυεστέρου ἑαυτοῦ, τοῦ Διαβόλου, καὶ καταπείθεται ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ ὠθεῖται εἰς ὅ,τι εἶναι πρὸς βλάβην καὶ ζημίαν καὶ ἑαυτοῦ καὶ ἄλλων; Ἡ θέλησις δὲν ἐδωρήθη εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ προτιμᾷ τὸ κακόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑποτάσσῃ ἑαυτὸν ***ἑκουσίως*** εἰς τὸν Θεόν, ὡς οἱ ἄγγελοι, οἵτινες δὲν εἶναι διὰ τοῦτο νευρόσπαστα! Καὶ μήπως εἰς τὸν στρατόν, δὲν εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον καλοῦ στρατιώτου ἡ ἄρνησις τοῦ ἰδίου του θελήματος καὶ τῆς ἰδίας του κρίσεως, ὥστε νὰ νὰ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σκέψεων καὶ σχεδίων τοῦ ἀρχηγοῦ;

δ) ***Ποῖον τὸ μέσον, δι᾽ οὗ δύναται ἐμπράκτως νὰ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν ἡ τοιαύτη ζωή;*** Ὁ Παῦλος τὸ ἀποκαλύπτει: «ὃ δὲ ζῶ ἐν σαρκί, πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ». Ἐπίστευσε καὶ ἐπίστευε διαρκῶς εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ***αὐτόν,*** τὸν ἐχθρὸν καὶ μανιώδη διώκτην καὶ πείσμονα ὑβριστὴν (Τιμ. Α΄. α΄. 13), ὅτι ὁ Χριστὸς παρέδωκεν ἑαυτὸν ***ὑπὲρ αὐτοῦ***· ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ***ἦτο δι᾽ αὐτόν***· τὸ αἷμά Του ἐξεχύθη ***δι᾽ αὐτόν,*** ἡ σωτηρία ἐξηγοράσθη δι᾽ αὐτόν, συγχώρησις, ἀναγέννησις, δικαίωσις, υἱοθεσία, ἁγιασμός, ἀπολύτρωσις—ὅλα ἠγοράσθησαν ***δι αὐτόν.***

Ἐπίστευεν ὅτι ἡ μετὰ τοῦ προσβληθέντος Θεοῦ συμφιλίωσίς του ὠφείλετο ὁλοκλήρως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Χριστόν, καὶ ἀνεγνώριζεν Αὐτοῦ τὸ πλῆρες δικαίωμα κυριαρχίας ἐπ᾽ αὐτοῦ καὶ διευθύνσεως τῆς ὅλης ζωῆς του, καὶ εὐχαρίστως καὶ μετὰ χαρᾶς παρέδωκε τὰ πάντα εἰς Αὐτόν. Τοῦτο ἦτο ἓν τῶν θεμάτων τῶν διδασκαλιῶν του πρὸς τοὺς εἰς Χριστὸν ἐπιστρέφοντας· οἷον τὸ συμπέρασμα τῆς μακρᾶς πρὸς τοὺς ἐν Ρώμῃ Χριστιανοὺς ἐπιστολῆς του: «Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, νὰ παραστήσητε τὰ σώματά σας θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, ἥτις εἶναι ἡ λογική σας λατρεία» (Ρωμ. ιβ΄. 1), ἔνθα μὲ τὴν λέξιν ***σώματα*** νοοῦνται πάντα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν ἐν τῷ σώματι ἐπίγειον ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τοιαύτη ὁλοσχερὴς καὶ ἐγκάρδιος παράδοσις ἢ παραχώρησις τοῦ πιστοῦ εἰς τὸν Χριστόν, ὁριστικῶς γινομένη καὶ μετὰ πίστεως συνοδευομένη ὅτι ἡ θυσία αὕτη ἢ παραχώρησις ἀνεμένετο ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ἐγένετο δεκτή, εἶναι τὸ μέσον τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δι᾽ οὗ πρακτικῶς ἐφαρμόζεται εἰς τὸν πιστὸν καὶ παρουσιάζεται ἐν ταῖς λεπτομερείαις τοῦ ἐπὶ γῆς βίου του ἡ νικηφόρος ζωὴ τοῦ Χριστοῦ.

Ξ. Π. Μόσχου.

—«*Θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος θὰ γελᾷ διὰ τὴν βλακείαν τῆς συγχρόνου μας φιλοσοφίας. Ὅσον περισσότερον ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν μελέτην τῆς φύσεως, τόσον περισσότερον θαυμάζω τὰ ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ. Κατὰ τὰς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ μου ἐργασίας προσεύχομαι*». ***Λουδοβῖκος Παστέρ.***

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΙΡΑΣ

Ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἀξίας τῆς πίστεως ἡμῶν εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ἡμῶν πεῖρα. Ὅταν αἱ θρησκευτικαὶ ἡμῶν γνώσεις ἦναι σαφεῖς καὶ αἱ πεποιθήσεις ἡμῶν θετικαί, ἔχουν ἀξίαν καὶ δύναμιν· ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον πρὸ πάντων ἔχει ἀξίαν δι᾽ ἡμᾶς καὶ κάμνει ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἄλλους, εἶναι ἡ πεῖρα, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. Τὶ δὲ εἶναι θρησκευτικὴ πεῖρα; Εἶναι ἡ ***ἀπόλαυσις*** ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἡ θρησκευτικὴ ἡμῶν πίστις ὑπόσχεται.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κατ᾽ ἐξοχὴν θρησκεία τῆς πείρας. Διὰ τοῦτο ἵσταται ὑπεράνω τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ θὰ ἐπικρατήσῃ ὅλων αὐτῶν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀληθείας, τὰς ὁποίας μανθάνει τις ὄχι μόνον διὰ τῆς ἀκοῆς ἢ τῆς μελέτης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀτομικῆς πείρας. Ὁ Χριστιανὸς τὰς παραδέχεται ὄχι ἁπλῶς διότι τὰς ἤκουσεν ἢ τὰς ἐδιδάχθη, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἴδιος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν των. Ὅταν ὁ Χριστὸς λέγῃ: «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἕν», δὲν διατυπώνει μίαν ἀλήθειαν τὴν ὁποίαν ἁπλῶς γνωρίζει, ἀλλ᾽ ἐκθέτει μίαν ἀτομικὴν πεῖραν, τὴν ὁποίαν διαρκῶς ἀπολαμβάνει. Ἐπίσης ὁ Παῦλος, ὅταν λέγῃ «Ἐξεύρω εἰς τίνα ἐπίστευσα». Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ «Τώρα εἴμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ». Ἐπίσης ὁ Ψαλμῳδός, ὅταν λέγῃ: «Ὁ Κύριος εἶναι ὁ Ποιμήν μου», «Ὁ Κύριος εἶναι φῶς μου καὶ σωτηρία μου».

Ἡ ἀκριβεστέρα γνῶσις εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀποκτῶμεν διὰ τῆς πείρας καὶ ὄχι ἁπλῶς διὰ τῆς ἀκοῆς ἢ τῆς μελέτης.

Φίλος μου τις μὲ πληροφορεῖ περὶ ἑνὸς καρποῦ, τὸν ὁποῖον ἔφαγεν εἰς τὰς τροπικὰς χώρας· καὶ ἐγὼ γνωρίζω πλέον τὸν καρπὸν τοῦτον, διότι πιστεύω εἰς τὸν φίλον μου. Ὅταν ὅμως ἐγὼ αὐτὸς γευθῶ τὸν καρπὸν τοῦτον, ἡ γνῶσίς μου περὶ αὐτοῦ θὰ ἦναι ἀσυγκρίτως πληρεστέρα καὶ ἀκριβεστέρα. Τοιαῦται εἶναι αἱ θρησκευτικαὶ γνώσεις παντὸς γνησίου Χριστιανοῦ. Διὰ τῆς πείρας φθάνει τις εἰς τελειοτέραν γνῶσιν καὶ ἐπίγνωσιν καὶ τῶν πλέον σκοτεινῶν ἀληθειῶν. Ἰδέαν περὶ Θεοῦ ἔχουν ὅλοι ὅσοι ἤκουσαν ἢ ἐδιδάχθησαν περὶ Αὐτοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος Τὸν ἐπλησίασε, παρεδόθη εἰς Αὐτόν, συνεκοινώσε μετ᾽ Αὐτοῦ διὰ τῆς προσευχῆς, ἀπήλαυσε τὰς εὐλογίας τῆς πατρικῆς Του ἀγάπης, Τὸν γνωρίζει καλλίτερον. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ, περὶ τῆς Γραφῆς, καὶ ὅλων τῶν μεγάλων ἀληθειῶν τῆς θρησκείας.

Τὴν ἐκ τῆς πείρας γνῶσιν οὐδεὶς καὶ οὐδὲν δύναται νὰ συγχίσῃ. Ἄνθρωποι σοφοὶ δύνανται νὰ ἀποδείξουν τὰς πεποιθήσεις μας ἐσφαλμένας, ὄχι ὅμως καὶ τὴν θρησκευτικήν μας πεῖραν. Τίποτε δὲν δύναται νὰ κλονίσῃ τὸ ἐπὶ τῆς πείρας οἰκοδομηθὲν οἰκοδόμημα. Αἱ πεποιθήσεις μας διὰ νέου φωτὸς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστοῦν ἀλλοίωσιν, ἡ πεῖρα ὅμως ἡμῶν μόνον συμπλήρωσιν λαμβάνει. Ὡραίαν εἰκόνα τῆς δυνάμεως τῆς πείρας ἔχομεν εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ τοῦ θεραπευθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ Φαρισαῖοι δι᾽ ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἁμαρτωλός· αὐτὸς ὅμως ἀπήντησεν: «Ἂν ἦναι ἁμαρτωλὸς δὲν ἐξεύρω· ἓν ἐξεύρω, ὅτι ἤμην τυφλὸς καὶ τώρα βλέπω».

Τοιουτοτρόπως οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ὀρθότητα τῶν πεποιθήσεών μας, τὴν βασιμότητα τῆς πίστεώς μας, τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ θρησκευτικοῦ μας ζήλου, τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν προσπαθειῶν μας· κανεὶς ὅμως δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἀλήθειαν ἢ τὴν ἀξίαν τῆς πείρας μας. Αὕτη ἵσταται ὡς βράχος ἀκλόνητος εἰς ὅλας τὰς ἔξωθεν προσβολάς. Αὐτὴ μᾶς κρατεῖ εἰς τὴν πίστιν, μᾶς δίδει δυνάμεις εἰς τὴν ζωήν, αἰσιοδοξίαν εἰς τὰς δυσκολίας καὶ ἐλπίδα ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ νικήσωμεν καὶ θὰ θριαμβεύσωμεν.

Ἡ μαρτυρία ἐκείνων, οἵτινες ἔχουν θρησκευτικὴν πεῖραν, εἶναι περισσότερον ἀποτελεσματική, παρὰ ἐκείνων, οἵτινες κηρύττουν ἁπλῶς μόνον ὅ,τι ἤκουσαν ἢ ἀνέγνωσαν ἢ ἐδιδάχθησαν ἢ ἐσπούδασαν. «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξεύρομεν λαλοῦμεν καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἴδομεν μαρτυροῦμεν». Εἰς μίαν τοιαύτην μαρτυρίαν ὑπάρχει τὸ πειστικώτερον τοῦ Χριστιανοῦ ἐπιχείρημα. Βεβαίως δὲν εἶναι ἄχρηστος καὶ ἡ τεχνικὴ σπουδή, ἀλλὰ μεταξὺ τῆς ἐκ σπουδῆς καὶ τῆς πείρας γνώσεως ὑπάρχει ἡ ἑξῆς μεγάλη διαφορά· ἡ πρώτη κάμνει καλοὺς θεολόγους καὶ ἱκανοὺς ἱεροκήρυκας, ἐνῷ ἡ δευτέρα κάμνει καλοὺς Χριστιανούς.

Βοστώνη *Χ. Τόκας.*

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

ἀποδεικνυομένη ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1925–1934

ΥΠΟ

ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΑΡΣΤΟΝ (Sir Charles Marston, F.S.A.)

[Κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Προκαταρκτικαὶ παρατηρήσεις.

Διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν ὀρθῶς τὰς νέας ἀποδείξεις τῆς ἀληθείας τῆς Βίβλου, πρέπει νὰ γνωρίσωμεν πρῶτον τὸ ἔργον τῶν λεγομένων ἐπιστημονικῶν ἐπικριτῶν αὐτῆς.

Τὸ ἔργον τοῦτο ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο τμήματα: Τὴν ***φιλολογικὴν*** κριτικήν, καὶ τὴν ***ἱστορικήν***. Τὰ δύο ταῦτα τμήματα ὁμοῦ ἀποτελοῦν τὴν «***Ἀνωτέραν***» λεγομένην ***Κριτικήν***, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν «Κατωτέραν» Κριτικήν, ἥτις ἀσχολεῖται ἁπλῶς μὲ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν κειμένων τῶν ἱερῶν βιβλίων (textual criticism). Ἡ «Κατωτέρα» δηλαδὴ Κριτικὴ ζητεῖ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ λάθη, ἅτινα διὰ τῆς ἀλλεπαλλήλου ἀντιγραφῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων τυχὸν παρεισέφρυσαν εἰς τὰ ἱερὰ κείμενα καὶ νὰ καθορίσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβέστερον τὴν ἀρχικὴν μορφὴν τῶν κειμένων τούτων. Μετὰ τοῦτο ἡ «Ἀνωτέρα» Κριτικὴ ἀναλαμβάνει νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰ οὕτω πως ἀποκατασταθέντα κείμενα, ὥστε νὰ διασαφηνισθῇ ἡ ἔννοιαν αὐτῶν κατὰ τὴν διάνοιαν τῶν συγγραφέων αὐτῶν ἤ, κάλλιον εἰπεῖν, κατὰ τὴν διάνοιαν τῶν «Ἀνωτέρων Κριτικῶν». Καὶ εἷς μὲν κλάδος τῆς «Ἀνωτέρας» ταύτης κριτικῆς, ὡς εἴπομεν, εἶναι ***φιλολογικός,***

ζητῶν νὰ καθορίσῃ τὸν σκοπόν, τὸ σχέδιον καὶ τὸν χαρακτῆρα ἑκάστου τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, νὰ ἐξακριβώσῃ ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του τὸν χρόνον καθ᾿ ὃν συνεγράφη, ἐὰν ἦναι ἔργον ἑνὸς ἢ περισσοτέρων συγγραφέων, ποῖαι εἶναι αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἠντλήθη ἡ ὕλη του κτλ. Ὁ δ᾿ ἕτερος κλάδος, ὁ ***ἱστορικός,*** ἔχει ὡς ἀντικείμενον τῆς κριτικῆς του τὸ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν ἑκάστου βιβλίου—ἐξετάζων ἐὰν τὰ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα γεγονότα ἦναι ἱστορικῶς ἀκριβῆ, ἐκ παραβολῆς πρὸς ἄλλας ἱστορικὰς πηγάς.

Ὁ ἀναγνώστης βλέπει ἀμέσως τὸ μέγεθος καὶ τὰς δυσκολίας τοῦ ἔργου· ὅπερ ἀνέλαβεν ἡ «Ἀνωτέρα» Κριτική, ἰδίως εἰς τὸ φιλολογικὸν αὐτοῦ μέρος. Προκειμένου λ. χ. νὰ ἀποφανθοῦν οἱ «Ἀνώτεροι» φιλολογικοὶ κριτικοὶ ἂν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ βιβλίον (ἢ μέρος αὐτοῦ) ἦναι πράγματι ἔργον τοῦ ἐπιγραφομένου συγγραφέως, κρίνοντες ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ καὶ φιλολογικοῦ ὕφους αὐτοῦ, εἶναι φανερὸν πόσον δύσκολον, ἂν μὴ ἀδύνατον, εἶναι νὰ διακρίνῃ κανεὶς ἀσφαλῶς (ὁσονδήποτε σοφὸς καὶ γλωσσομαθὴς καὶ ἂν ἦναι) τὸ ὕφος ἑνὸς ὡρισμένου συγγραφέως (καὶ μάλιστα συγγραφέως ζήσαντος πρὸ χιλιετηρίδων), ἀφοῦ ἡ μέθοδος αὕτη δυσκόλως δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ οὔτε εἰς κείμενα τῶν νεωτάτων χρόνων. Ὡς γνωστόν, τὰ κύρια ἄρθρα οἱασδήποτε ἐκ τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων γράφονται ἀνωνύμως ὑπὸ διαφόρων συντακτῶν ἐκ περιτροπῆς. Καὶ ὅταν εἰς τοὺς «Ἀνωτέρους Κριτικοὺς» ἐτέθη ἡ πρόκλησις νὰ λάβουν τὰ κύρια ἄρθρα τῶν «Τάϊμς» μιᾶς λ. χ. τριετίας καὶ νὰ διακρίνουν ἐκ τοῦ ὕφους αὐτῶν ποῖα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρθρογράφου, εὑρέθησαν εἰς τελείαν ἀδυναμίαν νὰ τὸ πράξουν, ἂν καὶ τὰ ἄρθρα ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν σύγχρονον μητρικὴν γλῶσσαν τῶν κριτικῶν! Πῶς λοιπὸν δύνανται νὰ ἦναι πιστευτοί, ὅταν μετὰ περισσῆς αὐθεντίας ἀποφαίνωνται περὶ κειμένων γραφέντων πρὸ χιλιετηρίδων καὶ εἰς γλῶσσαν ἀρχαιοτάτην; Καὶ μ᾿ ὅλον τοῦτο ἡ «Ἀνωτέρα Κριτικὴ» ἀπεφάνθη ὅτι ἡ Πεντάτευχος δὲν συνεγράφη ὑφ᾿ ἑνὸς συγγραφέως, ἀλλ᾿ εἶναι σύρραμμα συναρμολογηθὲν ἐκ διαφόρων παλαιοτέρων συγγραμμάτων. Καὶ εὗρηκαν ὅτι ἡ Πεντάτευχος εἶναι ἔργον τριῶν τοὐλάχιστον συγγραφέων· διατί, νομίζετε; διότι εἴς τινα τμήματα αὐτῆς ὁ Θεὸς ὀνομάζεται ***Ἐλοχίμ,*** εἰς ἄλλα μόνον ***Ἰεχωβᾶ,*** καὶ εἰς ἄλλα ὀνομάζεται πότε ***Ἐλοχίμ,*** πότε ***Ἰεχωβᾶ.*** Καὶ εὐθὺς διῄρεσαν τὴν Πεντάτευχον εἰς τεμάχια καὶ ἤρχισαν ἐξάγοντες διάφορα περαιτέρω συμπεράσματα. Καὶ δὲν ἔλαβον ὑπ᾿ ὄψιν οὔτε τὸ πασίγνωστον γεγονὸς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἠγάπων τὴν ποικιλίαν τῶν ὀνομάτων, ἰδίως τῆς Θεότητος, ὡς βλέπομεν εἰς ἄλλα συγγράμματα τῆς ἐποχῆς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.

Αὐθεντία, ὡς ὁ μακαρίτης Καθηγητὴς τῆς Ὀξφόρδης Σαίης (Sayce), συνείθιζε νὰ λέγῃ ὅτι τοιαῦται «ἀποδείξεις», ἐφ᾿ ὧν ἡ «Ἀνωτέρα Κριτικὴ» ἐστήριξε τὰ συμπεράσματά της, θὰ ἀπερρίπτοντο ὑφ᾿ οἱουδήποτε Ἀγγλικοῦ δικαστηρίου (1). Καὶ τοῦτο πράγματι συνέβη εἰς μίαν πρόσφατον δίκην. Κατὰ τὸ ἔτος 1931 ἡ κ. Δίξ, συγγραφεὺς ἐκ Καναδᾶ, ἐνήγαγε τὸν γνωστὸν Ἄγγλον συγγραφέα Οὐὲλς

(1) *Σημ. μεταφραστοῦ·* Παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς σειρὰν ἄρθρων τοῦ καθηγητοῦ Sayce, ἐπιγραφομένην «Γεγονότα ἀρχαιολογικὰ καὶ φαντασίαι τῆς ἀνωτέρας Κριτικῆς» καὶ δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸν «Ἀστέρα τῆς Ἀνανολῆς» ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1930 καὶ ἐντεῦθεν.

καὶ τὸν μέγαν ἐκδοτικὸν οἶκον Μακμίλλαν ἐπὶ λογοκλοπίᾳ. Ἡ ἐνάγουσα ἰσχυρίσθη ὅτι τῇ συμπαιγνίᾳ τοῦ ἐν Καναδᾷ ὑποκαταστήματος Μακμίλλαν, εἰς τὸ ὁποῖον αὕτη εἶχεν ἐμπιστευθῆ πρὸς μελέτην τὸ χειρόγραφον ἑνὸς νέου ἔργου της, ὁ κ. Οὐὲλς ἔλαβε γνῶσιν τοῦ χειρογράφου ἐκείνου καὶ ὑπέκλεψε διάφορα χωρία αὐτοῦ, ἅτινα ἐχρησιμοποίησεν εἰς ἔργον του ἐκδοθὲν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Ὁ κ. Οὐὲλς ἠρνήθη κατηγορηματικῶς ὅτι εἶδέ ποτε τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον ἢ ἐγνώριζε κἂν τὴν ὕπαρξίν του, ὁ δὲ οἶκος Μακμίλλαν ἐβεβαίωσεν ὅτι οὐδεὶς ἐκτὸς τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ὑποκαταστήματος εἶδε τὸ χειρόγραφον τῆς κ. Δὶξ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον τοῦτο ἦτο εἰς χεῖράς των, καὶ ὅτι τὸ χειρόγραφον δὲν ἐξῆλθε τοῦ ὑποκαταστήματος, ἕως οὗ ἐπεστράφη εἰς τὴν συγγραφέα. Ἐξ ἄλλου, ὁ κ. Οὐὲλς ἀπέδειξεν ὅτι τὸ βιβλίον του συνεγράφη ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο εἰς τὸν Καναδᾶν καθ᾽ ἣν ἐποχὴν τὸ χειρόγραφον τῆς κ. Δὶξ εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τοῦ οἴκου Μακμίλλαν. Ἡ κ. Δὶξ τότε παρεκάλεσεν ἕνα σοφὸν καθηγητὴν τῆς Βιβλικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Τορόντου, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν φωστήρων τῆς «Ἀνωτέρας Κριτικῆς», νὰ μελετήσῃ ὡς πραγματογνώμων διὰ τῆς φιλολογικῆς μεθόδου, ἣν ἐφήρμοζεν εἰς τὴν κριτικὴν τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τὰ κείμενα τῶν δύο βιβλίων (τοῦ ἰδικοῦ της καὶ τοῦ τοῦ κ. Οὐὲλς) καὶ ἐκ τοῦ λεκτικοῦ νὰ διαπιστώσῃ ἂν ἐγένετο λογοκλοπία ἢ ὄχι. Ὁ ἐν λόγῳ καθηγητής, ὡς ἐδήλωσε κατόπιν ἐπὶ δικαστηρίου, ἀπεδέχθη τὴν ἐντολήν, διότι ἐνδιεφέρετο νὰ δοκιμάσῃ ἐπὶ νεωτέρων ἔργων τὴν φιλολογικὴν μέθοδον, ἣν χρησιμοποιεῖ ἡ Ἀνωτ. Κριτικὴ ἐπὶ τῆς Π. Διαθήκης. Καὶ μελετήσας τὰ κείμενα, ἀπεφάνθη, ὡς κατέθεσε κατὰ τὴν δίκην, ὅτι λογοκλοπία εἶχε διαπραχθῆ, στηριχθεὶς εἰς διαφόρους ὁμοιότητας λεκτικοῦ εἰς τὰ ἐπίμαχα σημεῖα. Ἐν τούτοις καὶ τὸ Πρωτοδικεῖον καὶ τὸ Ἐφετεῖον μετὰ ἐνδελεχῆ ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἀπέρριψαν τὴν ἀγωγήν, χαρακτηρίσαντα τὰ συμπεράσματα τοῦ σοφοῦ πραγματογνώμονος ὡς στερούμενα οἱασδήποτε θετικῆς βάσεως καὶ τελείως φαντασιώδη· καὶ ἐδέχθησαν ὅτι αἱ παρατηρηθεῖσαι ἐλαφραὶ ὁμοιότητες λεκτικοῦ προέκυψαν ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς μετεχειρίσθησαν τὰς αὐτὰς πηγάς. Τόσην θετικὴν ἀξίαν ἔχει ἡ φιλολογικὴ Κριτικὴ τῆς Π. Διαθήκης!

Ἐρχόμενοι τώρα εἰς τὴν ***ἱστορικὴν*** μέθοδον τῆς Ἀνωτέρας Κριτικῆς, παρατηροῦμεν ὅτι αἱ ἱστορικαὶ πηγαί, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας αὕτη ἔκρινεν ἕως τώρα τὴν Ἁγ. Γραφήν, εἶναι ἀμφιβόλου κύρους. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰς πληροφορίας ἀρχαίων συγγραφέων, οἵτινες ἔγραψαν ***ἐξ ἀκοῆς*** περὶ συμβάντων καὶ πραγμάτων ἀνηκόντων εἰς ἐποχὰς πολὺ ἀρχαιοτέρας τῆς ἰδικῆς των γενεᾶς. (¹) Κατὰ ποῖον δὲ λογικὸν εἱρμὸν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν τὰς μαρτυρίας αὐτῶν τῶν συγγραφέωνκαὶ νὰ ἀπορρίψωμεν τὰς τῶν συγγραφέων τῆς Βίβλου; Τοὐναντίον δοθέντος ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἑβραίων εἶχον ἐπίσημον χαρακτῆρα καὶ ἐφυλάσσοντο ἀγρύπνως κατὰ πάσης νοθείας, εἶναι κατ᾽ ἀρχὴν λογικώτερον νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὰ ὡς μᾶλλον ἀξιόπιστα.

(¹) Ὀλίγοι εἶναι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πολύβιος, οἵτινες ἐξιστοροῦσι συμβάντα τῆς συγχρόνου των ἐποχῆς, εἰς πολλὰ τῶν ὁποίων ἔλαβον καὶ οἱ ἴδιοι ἐνεργὸν μέρος.

Ἡ «Ἀνωτέρα Κριτικὴ» ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνατομῆς τῆς Βίβλου σχεδὸν ἑκατὸν ἔτη πρὶν ἢ ἀρχίσουν οἱ ἀρχαιολόγοι νὰ ἐνεργοῦν ἀνασκαφὰς εἰς Βιβλικὰς χώρας. Ἔκτοτε βαθμὸν ἐπλουτίσθησαν αἱ γνώσεις μας περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ προϊστορικῶν ἐθνῶν, ἅτινα ἦσαν μυθολογικὰ διὰ τὸν Ἡρόδοτον καὶ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἀκόμη διὰ τοὺς σοφοὺς τῆς «Ἀνωτέρας Κριτικῆς». Κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα δεκαετίαν ἡ ἱστορικὴ ὕλη, ἥτις ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν συνεσωρεύθη, εἶναι τόσον πλουσία καὶ τόσον θετική, ὥστε διὰ νὰ τὴν σταθμίσωμεν δεόντως, πρέπει νὰ διορθώσωμεν ριζικῶς τοὺς μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει γνώμονας τοῦ ἱστορικοῦ ἐλέγχου. Ἢ μᾶλλον, πρέπει νὰ τοὺς ἀποβάλωμεν ὁλοσχερῶς, διότι ἀπεδείχθησαν τόσον ἐλαττωματικοί, ὥστε τὰ ἐπ᾿ αὐτῶν στηριχθέντα ὑπὸ τῶν «Ἀνωτέρων» κριτικῶν ἱστορικὰ συμπεράσματα φωρῶνται τελείως ἐσφαλμένα, ἐνῷ τὰ εὑρήματα τῶν ἀνασκαφῶν παρέχουσιν ἱστορικὸν γνώμονα καὶ πηγὴν τελείας ἀκριβείας καὶ ἀκαταμαχήτου αὐθεντίας. Καὶ πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ριζικῆς ταύτης ἀλλαγῆς, θὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ παραδείγματα.

Σήμερον δὲν ἐπιτρέπεται πλέον καμμία ἀμφιβολία ὅτι αἱ φυλαί, αἵτινες κατῴκουν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐφράτου, τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, εἶχον βαθμὸν πολιτισμοῦ πολὺ ἀνώτερον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον παρεδέχοντο ἕως τώρα δι᾿ αὐτὰς οἱ σοφοὶ τῆς «Ἀνωτέρας Κριτικῆς». Οὕτω λ. χ. ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ γραφὴ (δηλ. ἡ χρῆσις γραπτῶν χαρακτήρων) ἦτο ἐκεῖ διαδεδομένη πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ πρὶν ἢ ὁ Μωϋσῆς ὁδηγήσῃ τὸν λαὸν Ἰσραὴλ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, καὶ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἕως τώρα ἠρνοῦντο νὰ παραδεχθοῦν οἱ τῆς «Ἀνωτέρας Κριτικῆς», ζητοῦντες νὰ παραστήσουν ὅτι ἐπὶ Ἀβραὰμ καὶ ἐπὶ Μωϋσέως ἀκόμη ἡ χρῆσις γραπτῶν χαρακτήρων ἦτο ἄγνωστος καὶ ὅτι τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης συνεγράφησαν εἰς πολὺ μεταγενεστέρους αἰῶνας. Οὕτω λ. χ. περὶ τῆς Πεντατεύχου καὶ τοῦ Βιβλίου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀπεφάνθησαν ὅτι ἦσαν προφορικαὶ παραδόσεις τοῦ 9ου καὶ 8ου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ καὶ συνεγράφησαν εἰς βιβλία μόλις περὶ τὸ ἔτος 621 π. Χ. Τώρα ἔρχεται ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἀνατρέπει ἐκ βάθρων τὰς θεωρίας ταύτας.

Ἄλλο παράδειγμα θεμελιώδους λάθους εἰς τὴν κριτικὴν τῆς Π. Διαθήκης ὀφείλεται εἰς τὴν ἀπόπειραν τῶν «Ἀνωτέρων» κριτικῶν τοῦ νὰ ἐφαρμόσουν τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως εἰς τὴν θρησκείαν. Τοῦτ᾿ ἔστιν, ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡ θρησκεία παρὰ τοῖς ἀρχεγόνοις λαοῖς ἐξειλίχθη βαθμιαίως, ἀρχίσασα ἀπὸ τὸν Ἀνιμισμὸν (1) καὶ διελθοῦσα ὅλα τὰ στάδια αὐτοῦ καὶ τοῦ Πολυθεϊσμοῦ, καὶ ὅτι τοῦ κανόνος (!) τούτου οὐδαμῶς ἐξῃροῦντο καὶ οἱ Ἑβραῖοι.

Ὡς θέλομεν ἴδει εἰς ἄλλο κεφάλαιον, ἡ ἀνθρωπολογικὴ ἐπιστήμη ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρχικὴ θρησκεία τῶν «πρωτογόνων» ἀνθρώπων ἦτο ὁ Μονοθεϊσμὸς ἢ κάτι παραπλήσιον. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τοὺς Ἑβραίους ἢ τοὺς προγόνους των τοὺς Σημίτας, ὑπάρχουσιν ἁδραὶ ἀποδείξεις, ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων σφηνοειδῶν

(1) Animism, ἡ παρὰ τοῖς ἀγρίοις λαοῖς ἔτι καὶ σήμερον πολλαχοῦ ἐπικρατοῦσα δοξασία ὅτι ὅλη ἡ ἄψυχος φύσις ἔχει ψυχὴν (animus) καὶ λογικεύεται ὅπως ὁ ἄνθρωπος.

γραπτῶν πηλίνων πινάκων, τοῦ ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ θρησκεία ἦτο ἀρχῆθεν μονοθεϊστική. Ἕτερος «Ἀνώτερος Κριτικὸς» ἀπεφάνθη ὅτι «εἰς τὰ Σημιτικὰ ἢ Σουμερικὰ θρησκεύματα δὲν ὑπῆρχεν οὐρανὸς» (δηλ. ζωὴ καὶ ἀνταπόδοσις μετὰ θάνατον). Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὅλως αὐθαίρετος εἰκασία ἀνετράπη ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογίας, ἥτις ἔφερεν εἰς φῶς τὰ φέροντα σφηνοειδῆ γραφὴν πινάκια, ὅπου ἀναφέρεται οὐρανὸς διὰ τοὺς δικαίους μετὰ θάνατον καὶ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς, τὸν ὁποῖον συμβολισμὸν μετεχειρίσθη χιλιετηρίδας βραδύτερον ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Ἄλλο βασικὸν λάθος εἰς διαφόρους ἀνωτεροκριτικὰς ἑρμηνείας τῆς Π. Διαθήκης ἀφορᾷ τὴν χρονολογίαν τῆς Ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ κριτικοί, βασιζόμενοι εἰς ἀσαφεῖς τινας ἐνδείξεις, κατέληξαν εἰς τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ Ἔξοδος αὕτη ἔλαβε χώραν ἐπὶ τῆς βασιλείας Φαραὼ τινος ὀνόματι Μενεφθᾶ περὶ τὸ ἔτος 1220 π. Χ. Καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρχον ἄλλαι ἐνδείξεις ἐξ Αἰγυπτιακῶν πηγῶν, ὅτι ἡ φυλὴ τοῦ Ἀσὴρ εὑρίσκετο ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὸ ἔτος 1300 π. Χ., ἐξήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ οὐδέποτε εἶχον διαβιώσει εἰς τὴν γῆν Αἰγύπτου καὶ ἑπομένως οὐδέποτε ἔλαβε χώραν Ἔξοδος τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἀφοῦ ἡ φυλὴ Ἀσὴρ εὑρίσκετο ἐν Παλαιστίνῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1300 π. Χ., τὸ λογικὸν καὶ ἀβίαστον συμπέρασμα θὰ ἦτο ὅτι ἡ Ἔξοδος ἔλαβε χώραν πρὸ τῆς χρονολογίας ἐκείνης, Ἀλλ' ἡ Ἀνωτέρα Κριτικὴ σπανίως ἐπέδειξεν εὐλάβειαν ἀπέναντι τῆς Π. Διαθήκης, καὶ ἐπροτίμησε νὰ ἀπορρίψῃ ὁλόκληρον τὴν ἐμπεριστατωμένην μαρτυρίαν αὐτῆς περὶ τῆς Ἐξόδου. Ἐν τούτοις, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον, ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποδεικνύεται τώρα ὅτι ἡ Ἔξοδος ἔλαβε χώραν καὶ δὴ περὶ τὸ ἔτος 1440 π. Χ. καὶ οὕτω δικαιολογεῖται πλήρως ἡ ἐν Παλαιστίνῃ παρουσία τῆς φυλῆς Ἀσὴρ κατὰ τὸ 1300.

Καὶ ἄλλο: Ἡ «Ἀνωτέρα Κριτική», εἰς τὰς ἀντιλήψεις της περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀφηγήσεως τῆς Π. Διαθήκης, παρεσύρθη ὑπὸ τῶν εἰκασιῶν Γερμανῶν τινων κριτικῶν ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ κυριαρχίας τῆς δυναστείας τῶν Ποιμενικῶν Βασιλέων (Hyksos). Ἀπορρίπτοντες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰγυπτίου ἱστορικοῦ Μανέθωνος, ὅτι ἡ δυναστεία αὕτη ἐβασίλευσεν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπέκεινα τῶν 500 ἐτῶν, οἱ Γερμανοὶ κριτικοὶ περιώρισαν τὴν βασιλείαν ταύτην εἰς 100 ἔτη. Αἱ πολυετεῖς ὅμως ἀνασκαφαὶ τοῦ Φλίνδερς Πήτρυ (Sir Flinders Petrie) ἀπέδειξαν ὅτι ἡ βασιλεία των ἦτο ἀκόμη μακροτέρα ἀφ' ὅ,τι λέγει ὁ Μανέθων.

Ἀκόμη ἓν παράδειγμα: Τὰ συγγράμματα τῶν «Ἀνωτέρων» κριτικῶν περὶ τῆς Π. Διαθήκης, παραβλέποντα τὰς ῥητὰς δηλώσεις τοῦ 9ου κεφ. τῆς Γενέσεως, ὅπου καταρᾶται ὁ Θεὸς τὸν Χαναάν, ὁμιλοῦν διαρκῶς περὶ «Χαναναίου» πολιτισμοῦ. Γερμανοὶ δὲ κριτικοί τινες ἀπορρίπτουν τὴν Βιβλικὴν γενεαλογίαν τοῦ Ἀβραὰμ (Γενέσ. κεφ. ια') καὶ χαρακτηρίζουν αὐτὸν ὡς Χαναναῖον!

Θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει ὅτι οἱ Χαναναῖοι καὶ Ἀμορραῖοι, ὡς καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, παρέλαβον τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν ἀπὸ ἀλλοδαποὺς — ἀπὸ τοὺς Σημίτας, προγόνους τοῦ Ἀβραάμ, οἵτινες καθυπέταξαν καὶ κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην 700 περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοὺς ὁποίους διεδέ-

χθησαν οἱ Ποιμενικοὶ Βασιλεῖς οἵτινες κατέκτησαν τὴν Αἴγυπτον. Κατὰ τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν, ἡ Σημιτικὴ αὕτη κατοχὴ καὶ κυριαρχία διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 3000 μέχρι τοῦ ἔτους 1500 π. Χ. Ἡ θεωρία ὅτι οἱ ἰσχυροὶ οὗτοι κυρίαρχοι παρέλαβον τὸν πολιτισμόν των ἀπὸ δύο μικρὰς ἰθαγενεῖς φυλάς, ὡς ἦσαν οἱ Χαναναῖοι καὶ οἱ Ἀμορραῖοι, εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀστήρικτος καὶ ἀπίθανος.

Ταῦτα εἶναι ὀλίγα μόνον παραδείγματα τῶν βεβιασμένων καὶ ἐσφαλμένων θεωριῶν καὶ κρίσεων τῆς «Ἀνωτέρας Κριτικῆς» περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τῆς Π. Διαθήκης, τὰς ὁποίας ἀνέτρεψεν ἤδη ἄρδην ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων. Βεβαίως τὸ ἔργον τῆς Βιβλικῆς ἀρχαιολογίας ἀκόμη δὲν συνεπληρώθη. Πολλὰ ζητήματα παραμένουν ἀκόμη ἄλυτα· περὶ πολλῶν θεμάτων τῆς Βιβλικῆς ἱστορίας εὑρισκόμεθα ἀκόμη εἰς ἀρκετὴν ἄγνοιαν. Χρειάζονται ἀκόμη εὐρύτεραι ἀνασκαφαὶ καὶ περισσότεροι ἀρχαιολόγοι πρὸς μελέτην τῶν εὑρημάτων, ἵνα πλειότερον φῶς ἐπιχυθῇ ἐπὶ τόσων ζητημάτων σπουδαιοτάτων. Καὶ πρέπει τὸ ἔργον τοῦτο νὰ ἐπισπευσθῇ, διότι ἡ λύμη τοῦ Ὀρθολογισμοῦ καὶ τῆς Ἀνωτέρας Κριτικῆς ἐκλόνισε πολλῶν Χριστιανῶν τὰς συνειδήσεις καὶ διεσάλευσε τὴν πεποίθησίν των ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τῆς Ἱερᾶς Βίβλου. Οὔτε λαμβάνουσιν οἱ πολλοὶ γνῶσιν τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἀρχαιολογίας αἵτινες ἐπιβεβαιοῦσι πλήρως τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν Γραφῶν. Οἱ πλεῖστοι ἐξακολουθοῦσι νὰ παραδέχωνται ἀνεξελέγκτως (διότι καὶ δὲν ἔχουσι πρόχειρον τὸ μέσον τοῦ ἐλέγχου) τὰ κατὰ τῆς Βίβλου δυσμενῆ ἢ εἰρωνικὰ ἀποφθέγματα τῆς ψευδωνύμου γνώσεως καὶ τῆς δῆθεν Ἐπιστήμης. Τὸ παρὸν βιβλίον εἶναι μία προσπάθεια, μικρὰ καὶ ἀτελής, πρὸς διαφώτισιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν περὶ τῶν ζητημάτων τούτων καὶ περὶ τῆς ἀμειλίκτου ἀνατροπῆς τῶν κατὰ τῆς ἱερᾶς Βίβλου θεωριῶν ὑπὸ τῶν ἀψευδῶν καὶ ψηλαφητῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν. (ἀκολουθεῖ)

ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Α'. Ἀποστολικὴ προσφώνησις.

(Κεφ. α'. 1—7).

(συνέχεια)

Ἐδ. 3. ***Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα.*** Τὸ ἀντικείμενον τῆς προφητικῆς μαρτυρίας ἦτο ὁ Χριστός. «Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ». Κέντρον λοιπὸν καὶ περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον προϋπεσχέθη ὁ ἀψευδὴς Θεὸς εἶναι ὁ ἠγαπημένος Υἱός Του. Οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ γνῶσις τῶν ὀργάνων τῆς Παλ. Οἰκονομίας, γεγονὸς εἶναι ὅτι περὶ Ἐκείνου ἐλάλησαν. Ἱστορικὰ γεγονότα, τελεταὶ καὶ προφητεῖαι ἐξηγοῦνται πλήρως μόνον ὅταν προσαρμοσθοῦν πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «***Περὶ ἐμοῦ*** ἐκεῖνος ἔγραψεν» (Ἰωάν. ε'. 46), εἶπεν ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ Μωϋσέως. Καὶ ὅταν μετὰ τὴν ἀνάστασίν Του συνήντησε δύο ἐκ τῶν μαθητῶν Του πορευομένους

πρὸς Ἐμμαούς, «ἀρχίσας ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν εἰς αὐτοὺς ***τὰ περὶ ἑαυτοῦ*** γεγραμμένα ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς» (Λουκ. κδ'. 27. παράβ. Πράξ. κη'. 23). Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον δὲν παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ δὲν ἔχει ὡς μοναδικὸν ἀντικείμενον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι ***τὸ*** Εὐαγγέλιον.

Τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Τὸ πρόσωπον, ὅπερ ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, δὲν εἶναι ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ Υἱός Του ὁ Μονογενής. Προσωπικότης διακεκριμένη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ὅμως ἓν μετ' Αὐτοῦ. Δὲν πρέπει νὰ παρασυρθῶμεν εἰς ἄσκοπον ἐξέτασιν τῶν σχέσεων τῶν ὑποστάσεων τοῦ Ἀπολύτου, παραβλέποντες τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ λησμονοῦντες ὅτι ὁ Θεός, προκειμένου νὰ ἀποκαλύψῃ τὸν Ἑαυτόν Του εἰς τὸν ἄνθρωπον, χρησιμοποιεῖ ἀνθρώπινον λεξιλόγιον καὶ εἰκόνας ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. Ἀρκεῖ εἰς ἡμᾶς ἡ διαβεβαίωσις ὅτι «ὅστις εἶδεν ἐμὲ εἶδε τὸν Πατέρα» (Ἰωάν. ιδ'. 9), «ὅστις ἔχει τὸν Υἱὸν ἔχει τὸν Πατέρα». Διότι Αὐτὸς εἶναι «τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» (Ἑβρ. α'. 3).

Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυῒδ κατὰ σάρκα. Ἐκεῖνος, ὅστις ἦτο ἓν μετὰ τοῦ Πατρός, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ἄνθρωπος, ὁ αἰώνιος Λόγος γίνεται σὰρξ καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀληθὴς καὶ τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος. Ἐγεννήθη ἐκ σπέρματος Δαυΐδ. Οὕτω βεβαιοῦν δύο ἐκ τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὁ Ματθαῖος (κεφ. α'. 16) καὶ ὁ Λουκᾶς (κεφ. α'. 27), ἂν καὶ δίδουν τὴν γενεαλογίαν τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ***νομιζομένου*** πατρὸς τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι καὶ ἡ Παρθένος ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα καὶ εἰς τὸν οἶκον Δαυῒδ (*). ***Κατὰ σάρκα.*** Ἡ σὰρξ βεβαίως εἶναι μέρος μόνον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλ' ἐδῶ χρησιμοποιεῖται μὲ ὁλόκληρον τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅταν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔλαβε δούλου μορφήν, ἐγένετο ὅμοιος μὲ τοὺς ἀνθρώπους (Φιλ. β' 7) κατὰ σάρκα· ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ του φύσει, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν θείαν του φύσιν, ἐγεννήθη ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Δαυῒδ.

Ἐδ. 4. ***Τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.*** Οὐδέποτε εἶχε παύσει νὰ ἦναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἦλθεν εἰς τὸ φανερὸν ἡ ἰδιότης Του διὰ γεγονότος ὅλως ἐξαιρετικοῦ—τῆς ἀναστάσεως ἐκ τῶν νεκρῶν. ***Ὁρισθέντος***=ἀποδειχθέντος υἱοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνάστασις δὲν Τὸν ἔκαμε υἱὸν Θεοῦ ἀλλ' ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο τοιοῦτος. Οἱ Ἰουδαῖοι κατηγόρουν Αὐτὸν ἐπὶ βλασφημίᾳ, ἐπειδὴ διεκήρυττεν ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ. Διὰ τῆς ἀναστάσεώς Του ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀξίωσίς Του ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς πραγματικότητος. Ὁ Θεὸς ἀναστήσας Αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἔθεσε διὰ παντὸς τέρμα εἰς τὴν συζήτησιν καὶ ἐπεβεβαίωσε τὴν θεότητά Του. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ λέξις «ὁρισθέντος» παρουσιάζει δυσκολίαν τινά. Μήπως ὁ Ἰησοῦς μόνον μετὰ τὴν ἀνάστασίν Του εἶναι υἱὸς Θεοῦ; Ἐν τούτοις τόσον οἱ ἀρχαῖοι ἑρμηνευταὶ (Ὠριγένης, Χρυσόστομος, Κύριλλος), ὅσον καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν νεωτέρων, ἑρμηνεύουν τὸ «ὁρισθέντος» ὡς ***ἀποδειχθέντος***. Ἡ ἀνάστασις δὲν ἐδημιούργησεν

(*) Hastings, Dictionary of Christ and the Gospels, vol II, σελ. 140. (Παράβ. Λουκ. α' 69, Β. Τιμοθ. β', 8, Ἑβρ ζ', 14).

τὸ γεγονὸς τῆς θεότητός του ἀλλ᾽ ἐπεβεβαίωσε, διεπίστωσεν, ἀπέδειξε, ***καθώρισε*** δι᾽ ἡμᾶς ἓν γεγονὸς προϋπάρχον. ***Ἐν δυνάμει.*** Ἐννοεῖ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐνήργησε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἐὰν ἠμφισβητεῖτο ἡ Θεότης τοῦ Ἰησοῦ, τώρα πλέον ἀμφισβήτησις δὲν χωρεῖ. Συζητήσεις καὶ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ ἢ κατὰ περιττεύουν. Ἐμεσολάβησε γεγονὸς ἐξαιρετικῆς δυνάμεως καὶ δι᾽ αὐτοῦ καθωρίσθη τὸ ζήτημα.

Κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «κατὰ σάρκα» (ἐδ. 3). Οὐχὶ ἁπλῶς κατὰ πνεῦμα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης. Πᾶς ἄνθρωπος συνίσταται ἀπὸ σάρκα καὶ πνεῦμα, ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ἔφερε μὲν σάρκα ὡς ἄνθρωπος ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ἦτο πνεῦμα ἁγιωσύνης, οὐχὶ πνεῦμα ἁγιότητος ἢ ἁγιασμοῦ ἀλλ᾽ ἁγιωσύνης, δηλ. κἄτι συμφυὲς μὲ αὐτὸν τὸν Θεόν. ***Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.*** Ὡς ἐν συμπεράσματι ὁλόκληρον τὸ ὄνομα καὶ ὁ τίτλος τοῦ Θείου προσώπου τοῦ Λυτρωτοῦ. Ὁ ὡς ἄνθρωπος ἐμφανισθεὶς καὶ ὀνομασθεὶς Ἰησοῦς αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ κεχρισμένος τοῦ Θεοῦ, ὁ Μεσσίας περὶ τοῦ ὁποίου οἱ προφῆται ἐλάλησαν καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Χριστιανοὶ ὁμολογοῦν ὡς Κύριόν των.

Ἐδ. 5. ***Δι᾽ οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ὁποίου*** — τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Υἱὸς εἶναι τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς ἐφανέρωσε τὴν χάριν Του καὶ δι᾽ αὐτοῦ ἐκλογὴν καὶ κλῆσιν. ***Ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολήν.*** Τὴν κλῆσιν του ὁ Παῦλος τοῦ νὰ ἦναι ἀπόστολος θεωρεῖ ὡς χάριν ἐκ Θεοῦ. Ἔλαβεν εἰδικὴν χάριν νὰ γίνῃ ἀπόστολος καὶ τὴν θείαν ταύτην ἀποστολήν του θεωρεῖ ὡς χάριν. «Εἰς ἐμὲ ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη νὰ εὐαγγελίσω μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. γ'. 8). Ἀποκρούει οὕτω πᾶσαν ἰδέαν περὶ προσωπικῆς ἀξίας ἰδικῆς του καὶ ἀποδίδει εἰς τὴν θείαν χάριν τὸ ὅτι ἠξιώθη νὰ συμπεριληφθῇ μεταξὺ τῶν ὀλίγων, οἵτινες ἐκλήθησαν νὰ γίνουν ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ. Ἂν καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἐσήμαινε ἰδιαιτέραν εὐθύνην, κόπους, ἀγῶνας, μαρτύριον, ὁ Παῦλος ὑπερηφάνως ἀναγνωρίζει ὅτι ἠξιώθη τοιαύτης χάριτος. Τὸ θεωρεῖ προνόμιον ὅτι ἔλαβε τοιαύτην ἀποστολήν, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶχε καμμίαν ἐκτίμησιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Κάθε Χριστιανὸς λαμβάνει χάριν ἐκ Θεοῦ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν προορισμόν του καὶ πᾶν ὅ,τι ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ θεωρεῖ ὡς δῶρον. Ὁ ἀληθῶς πιστὸς ἀποκρούει πᾶσαν ἰδέαν περὶ ἱκανότητός του, ἀποδίδει τὴν δόξαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ θεωρεῖ ὡς προνόμιον τὴν ἰδιαιτέραν ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς τὸν κόσμον—οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦναι αὕτη, ταπεινὴ ἢ ὑψηλὴ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁσασδήποτε θυσίας καὶ ἂν ἀπαιτῇ.

Εἰς ὑπακοὴν πίστεως. Ἡ ἀποστολή, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ Παῦλος, ἦτο νὰ καλέσῃ πάντα τὰ ἔθνη νὰ πιστεύσουν καὶ ὑπακούσουν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, Ὄχι ἁπλῶς νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν ὡς ἀληθές, νὰ τὸ πιστεύσουν διανοητικῶς, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀποδεχθοῦν εὐγνωμόνως καὶ οὕτω νὰ ὁδηγηθοῦν εἰς τὴν ὑπακοήν, τὴν ὁποίαν παράγει ἡ ἀληθὴς πίστις. Ἐλευθέρα ὑποταγὴ εἰς τὸν Θεὸν εἶναι τὸ νόημα τῆς πίστεως. ***Πάντων τῶν ἐθνῶν.*** Ἦτο «ἀσυγχώρητον εἰς ἄνθρωπον Ἰουδαῖον νὰ συναναστρέφηται ἢ νὰ πλησιάζῃ εἰς ἀλλόφυλλον» (Πράξ. ι'. 28), ἀλλ᾽ ὁ Παῦλος

ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ κηρύττῃ πρὸς πάντα τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐκ παντὸς ἔθνους πᾶς ὁ πιστεύων εἰς Χριστὸν εἶναι εὐπρόσδεκτος, διάκρισις ἐθνῶν καὶ φυλῶν δὲν γίνεται (πρβλ. Πράξ. ιε΄. 9, Ρωμ. ι΄. 11—13, Κολοσσ. γ΄. 11).

Πνεῦμα ἀδελφοσύνης μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ φυλῶν μόνον διὰ τοῦ Χριστοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθῇ. Ἐκεῖνος προσκαλεῖ τοὺς πάντας νὰ ἐπιστρέψωσιν ἐκ τῆς ἀποστασίας εἰς τὸν κοινὸν Πατέρα, τὸν Θεόν. Τὴν Ἐκκλησίαν Του θὰ ἀποτελέσουν οὐχὶ μία προνομιοῦχος φυλὴ ἢ ἓν ἔθνος, ἀλλὰ ψυχαὶ πιστεύουσαι καὶ ὑπακούουσαι «ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους» (Ἀποκ. ε΄. 9). ***Ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ·*** πᾶν ὅ,τι ἔλαβε τὸ ἔλαβε διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅ,τι ἔπραττε τὸ ἔπραττεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ γλυκὺ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἦτο ὅ,τι προσφιλέστερον ὑπῆρχε διὰ τὸν Παῦλον, ὁ ἄξων πέριξ τοῦ ὁποίου ἡ σκέψις του καὶ ἡ δρᾶσις του ἐστρέφετο.

Ἐδ. 6. ***Ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*** Μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπεστάλη ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, εἶσθε καὶ σεῖς—ἐπομένως συμπεριλαμβάνεσθε εἰς τὸν κύκλον τῆς ἀποστολῆς μου. Ἐπειδὴ καὶ σεῖς μαζὺ μὲ ὅλα τὰ ἔθνη ***εἶσθε προσκεκλημένοι*** τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾽ αὐτὸ ἀπευθύνομαι καὶ πρὸς ἐσᾶς. Ἡ λέξις «κλητοὶ» ἐνῷ εἰς τὰ Εὐαγγέλια χρησιμοποιεῖται κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς «ἐκλεκτοὺς» («πολλοὶ μὲν οἱ κλητοί, ὀλίγοι δὲ οἱ ἐκλεκτοί»), εἰς τὰς ἐπιστολὰς προσλαμβάνει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποδοχῆς τῆς προσκλήσεως. Κλητοὶ δὲν εἶναι ἁπλῶς ἐκεῖνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ πρόσκλησις ἀπηυθύνθη, ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι οἵτινες ἀπεδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν καὶ προσῆλθον.

Ἐδ. 7. ***Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ρώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.*** Ὥστε καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὁ Θεὸς εἶχε τοὺς ἀγαπητούς Του! Εἰς τὴν Ρώμην τοῦ Νέρωνος, εἰς τὸ κέντρον τοῦτο τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀχαλινώτου ἀκολασίας ὑπῆρχον καρδίαι δεκτικαὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Θαυμαστὴ εἶναι ἡ συγκατάβασις τοῦ Θεοῦ καὶ θαυμαστοτέρα ἡ δύναμις τὴν ὁποίαν παρέχει δι᾽ἁγίαν ζωήν, ἀκόμη καὶ εἰς τὸ πλέον διεφθαρμένον περιβάλλον. Καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὑπάρχουν Χριστιανοί! Καὶ ἐκεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ εἶναι δυνατή. Ἂς τὸ ἐνθυμώμεθα, ἐὰν τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον εὑρισκόμεθα δὲν ἦναι εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν Ρώμην νικᾷ! ***Τοὺς ὄντας ἐν Ρώμῃ.*** Ὄχι πρὸς τὴν «ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης», ὅπως εἰς τὰς Α΄ καὶ Β΄ Κορινθ. καὶ εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας, αἱ ὁποῖαι εἶναι τῆς αὐτῆς περίπου χρονολογίας. Πιθανὸν διότι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης δὲν ἦτο ἀκόμη ὠργανωμένη· καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς πιστούς, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον ἐκεῖ, ὡς ἄτομα καὶ οὐχὶ ὡς ὠργανωμένον ἰδιαίτερον σῶμα (Gore).

Κλητοῖς ἁγίοις. Ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον προσεκλήθησαν, ἦτο ὁ ἁγιασμός των. Ἠγαπήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ προσεκλήθησον οὐχὶ διότι ἦσαν ἤδη ἅγιοι ἀλλὰ διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πεῖραν τοῦ ἁγιασμοῦ. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀνοίγει τὸν δρόμον διὰ τῆς προσκλήσεως· ἀλλὰ κανεὶς δὲν δικαιοῦται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἰσῆλθε καὶ περιελήφθη εἰς τὸν κύκλον τῶν «προσκεκλημένων», ἂν ἐκ καρδίας δὲν ἐπιζητῇ ζωὴν ἁγίαν. «Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἐκάλεσεν ἡμᾶς πρὸς ἀκαθαρσίαν, ἀλλὰ πρὸς ἁγιασμόν» (Α΄. Θεσσ. δ΄. 7).

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. Συνδυασμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ χαιρετισμοῦ καὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ, ἀλλὰ μὲ νέαν Χριστιανικὴν σημασίαν. Τί ἐστι ***χάρις;*** Δύο ἔννοιαι περιλαμβάνονται—***εὔνοια*** καὶ ***δωρεά.*** Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ σύνολον τῶν ὅσα ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐντὸς ἡμῶν. Πᾶν ὅ,τι ὁ Θεὸς εὐηρεστήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον χωρὶς κανὲν ἀντάλλαγμα καὶ χωρὶς ὁ ἄνθρωπος νὰ ἦναι ἄξιος τῆς δωρεᾶς. «Χάρις» εἰς τὴν Κ. Δ. σημαίνει: Ὁ Θεὸς ἐνεργῶν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐντὸς ἡμῶν. ***Τί ἐστιν εἰρήνη;*** Τὸ σύνολον τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιφέρει εἰς τὴν καρδίαν ἡ χάρις. Ἡ ψυχή, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐδέχθη τὴν δωρεάν Του, ἀποκτᾷ γαλήνην ἐσωτερικὴν ἀσάλευτον: Ἂν καὶ ἀνάξιος, ἔγινα δεκτὸς παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀπέκτησα εἰρήνην εἰς τὴν καρδίαν μου, τὴν ὁποίαν οὐδεμία θλῖψις ἢ δοκιμασία δύναται νὰ διαταράξῃ. Ἔχω εἰρήνην μὲ τὸν Θεόν, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἀπέκτησε δι' ἐμὲ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ Του καὶ ἐγκαθιστᾷ εἰς τὴν καρδίαν μου διὰ τοῦ πνεύματός Του.

Ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁποία εὐλογία νὰ γνωρίζω ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ***πατήρ μου!*** Ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης, ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου μεταβιβάζονται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ παράλληλος τοποθέτησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα ἀνάλογα χωρία, ὑποσημαίνει τὴν θεότητα τοῦ Κυρίου. Πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς τὸν Ἀπόστολον νὰ ἀναφέρῃ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀπευθύνῃ χαιρετισμὸν ὡς ἐκ μέρους ἀμφοτέρων; Ἢ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἓν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἢ ὁ Ἀπόστολος εἶναι ἔνοχος βλασφημίας.

Ὁλόκληρος ὁ περιληπτικὸς οὗτος Χριστιανικὸς χαιρετισμός, ἂν καὶ ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω εἶναι συνδυασμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ χαιρετισμοῦ—χαίρειν—καὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ—σαλὴμ-εἰρήνη—ὑπενθυμίζει τὸν παλαιὸν χαιρετισμόν, ὃν ἐχρησιμοποίει ὁ Ἀαρὼν διὰ νὰ εὐλογῇ τὸν λαὸν κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σύμπτυξις τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου χαιρετισμοῦ:

«Ὁ Κύριος νὰ σὲ εὐλογήσῃ καὶ νὰ σὲ φυλάξῃ!
Ὁ Κύριος νὰ ἐπιλάμψῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ καὶ νὰ σὲ ἐλεήσῃ!
Ὁ Κύριος νὰ ὑψώσῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ νὰ σοὶ δώσῃ εἰρήνην!»
(Ἀρ.θ ς. 25-26).

(ἀκολουθεῖ) ***Μ. Κυριακάκης.***

ΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΟΞΦΟΡΔΗΣ ΚΑΙ ΕΔΙΜΒΟΥΡΓΟΥ

Ὡς γνωστόν, αἱ Εὐαγγελικαὶ ἢ Διαμαρτυρόμεναι Ἐκκλησίαι τοῦ κόσμου ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καταβάλλουσι προσπαθείας ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως πρὸς ἀλλήλους ὅλων τῶν κλάδων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν προῆλθεν οὔτε ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον οὔτε ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν Εὐαγγελικὴν Χριστιανωσύνην· εἰς τὰς προσκλήσεις

δὲ ταύτης ἡ μὲν Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνταπεκρίθη προθύμως, ἀποστείλασα ἀντιπροσωπείας αὐτῆς εἰς διάφορα ἐπὶ τούτῳ συγκληθέντα συνέδρια, ἡ δὲ Παπικὴ Ἐκκλησία ἠρνήθη οἱανδήποτε συμμετοχήν, καθ' ὃ μὴ ἀναγνωρίζουσα ἄλλην Ἐκκλησίαν ἐκτὸς ἑαυτῆς ἢ ἄλλους κἂν Χριστιανοὺς ἔξω τῆς ἰδίας αὐτῆς μάνδρας. Καταγίνεται δὲ εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἡ Εὐαγγελικὴ Χριστιανωσύνη ὄχι διότι αἰσθάνεται ἐνδοιασμοὺς ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς ἰδίας ἑαυτῆς ὁμολογίας καὶ τάξεως ἢ διότι ἤρχισε νὰ ἀποκλίνῃ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον ἢ Παπικὴν διδασκαλίαν, ὥς τινες ἐπιπόλαιοι παρ' ἡμῖν θέλουν νὰ παραστήσουν, ἀλλὰ διότι οὖσα ὀλιγώτερον τῶν δύο ἄλλων ὁμολογιῶν βεβαρημένη μὲ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς θρησκείας, συναισθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων τὸ πνευματικὸν καθῆκον τῆς Χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης.

Τοιουτοτρόπως, ἐκτὸς διαφόρων κατὰ καιροὺς διμερῶν διασκέψεων μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων ἐπὶ τοῦ εἰδικοῦ θέματος τῆς «ἑνώσεως» τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν, συνεκροτήθη ἐν Στοκχόλμῃ τῷ 1925 μέγα Συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντεπροσωπεύθη ὁλόκληρος ἡ Εὐαγγελικὴ Χριστιανωσύνη καὶ ἡ Ὀρθοδοξία, καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀληθῶς πολὺ «οἰκουμενικώτερον» ἀπὸ μερικὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους τῶν πρώτων αἰώνων. Εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Στοκχόλμης οἱ δύο οὗτοι μεγάλοι κλάδοι τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας ἦλθον εἰς στενὴν ἐπαφὴν καὶ γνωριμίαν καὶ μολονότι οὐδεμία «ἕνωσις» ἐπετελέσθη, ἐν τούτοις ἐτέθησαν αἱ βάσεις μιᾶς ἀδελφικῆς συνεργασίας, ἥτις βαθμηδὸν θὰ ἔφερε πάσας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν «ἑνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης», πρὸς μέγιστον ὄφελος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Μετὰ τὴν Στοκχόλμην, διηρέθη ἡ ἑνωτικὴ προσπάθεια εἰς δύο τμήματα— τὸ τμῆμα «Ζωῆς καὶ Δράσεως», ἤτοι, τοῦ «Πρακτικοῦ Χριστιανισμοῦ», καὶ τὸ τμῆμα «Πίστεως καὶ Τάξεως», ἤτοι τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν, τὰς τελετὰς καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Χριστ. Ἐκκλησίας.

Ἔκτοτε συνεκροτήθησαν διάφορα ὁμοίας φύσεως ἀλλὰ μερικώτερα συνέδρια, ἰδίως τὸ ἐν Λωζάννῃ τοῦ ἔτους 1927, ἐφέτος δὲ δύο ἀλλεπάλληλα παγκόσμια Συνέδρια, τὸ ἓν ἐν Ὀξφόρδῃ (12—26 Ἰουλίου) περὶ «Ζωῆς καὶ Δράσεως», τὸ ἕτερον ἐν Ἐδιμβούργῳ (3—18 Αὐγούστου) περὶ «Πίστεως καὶ Τάξεως», συναποτελοῦντα συνέχειαν τοῦ Συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης.

***

Τοῦ ἐν Ὀξφόρδῃ Συνεδρίου τὸ γενικὸν θέμα ἦτο «Ἡ Ἐκκλησία, ἡ Κοινωνία καὶ ἡ Πολιτεία». Παρῆσαν 425 ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν, πλὴν τῆς Γερμανικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις παρημποδίσθη τοῦ νὰ στείλῃ ἀντιπροσωπείαν, προήδρευσε δὲ ὁ Ἀγγλικανὸς ἀρχιεπίσκοπος Ὑόρκης. Παρίστατο ἀρκετὰ πολυάριθμος Ὀρθόδοξος ἀντιπροσωπεία, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μητροπολίτου Θυατείρων, προερχομένη οὐ μόνον ἐκ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Ὀρθοδ. Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Ρουμανίας, Σερβίας, Βουλγαρίας, Λιθουανίας καὶ τῶν Ρώσσων τῆς Διασπορᾶς[1]. Εἰς τὰς συζητήσεις δὲν

[1] Ἀκόμη καὶ ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, ἂν καὶ ἀπέσχε τοῦ νὰ ἀντιπροσωπευθῇ ἐπισήμως, ἀπέστειλε «παρατηρητὰς» εἰς τὸ Συνέδριον τοῦτο, ὡς καὶ εἰς τὸ τοῦ Ἐδιμβούργου. Τοῦτο

παρουσιάσθησαν σοβαραὶ διαφωνίαι. Ἐτονίσθη ἀληθῶς ἡ διάφορος θέσις Ἐκκλησιῶν τινων ἀπέναντι τῆς Πολιτείας εἰς τὰς οἰκείας πατρίδας των, ἀλλὰ πάντες ἐδέχθησαν τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ πνευματικὸν αὐτῆς ἔργον εἶναι ὑπόχρεως νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Θεὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἀνθρώπους. Ἐπίσης πάντες εὑρέθησαν σύμφωνοι εἰς τὸ ὅτι, ἵνα δυνηθῇ ἡ παγκόσμιος Ἐκκλησία νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν προορισμόν της—νὰ φέρῃ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν—πρέπει νὰ ἔχῃ ἑνότητα δράσεως καὶ εὐρύτητα ἀντιλήψεων, ἀγάπην ἀνυπόκριτον καὶ πίστιν ἀκράδαντον. Καὶ ὅτι ἡ ἑνότης ὅλων τῶν Χριστιανῶν δὲν ἔγκειται εἰς τὴν ἀφομοίωσιν ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους δογματικῶν ἀντιλήψεων, ἀλλ' εἰς τὴν εἰλικρινῆ σύμπραξιν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ σκοποῦ ἐν πνεύματι ἀνυποκρίτου Χριστιανικῆς ἀδελφοσύνης.

Ἐν τέλει, τὸ Συνέδριον ἐξέδωκε διάγγελμα πρὸς ἁπάσας τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, ὅπερ δημοσιεύομεν ἐν ἄλλῃ σελίδι.

***

Τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ Συνέδριον ἠσχολήθη μὲ ζητήματα ὑπαγόμενα εἰς τὸ γενικὸν θέμα «Περὶ Πίστεως καὶ Τάξεως». Τοιαῦτα θέματα ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς: Περὶ χάριτος, περὶ δικαιώσεως καὶ ἁγιασμοῦ, περὶ τῶν Ἱ. Γραφῶν, περὶ Ἐκκλησίας, περὶ κοινωνίας τῶν ἁγίων, περὶ μυστηρίων (ἢ τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας), περὶ τῆς ἱερᾶς διακονίας, κτλ. Ἐπὶ ὅλων τῶν θεολογικῆς μᾶλλον φύσεως θεμάτων τούτων, ἡ Ὀρθόδοξος ἀντιπροσωπεία ὑπέβαλεν ἴδιον ὑπόμνημα, ὑποστηρίζον τὰς γνωστὰς ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας της. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ὑπεδέχθη τὸ Συνέδριον ἐν πνεύματι Χριστ. ἀγάπης ἀλλὰ δὲν διεξήχθη ἐπ' αὐτοῦ οὐδεμία συζήτησις ἂν καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἀντιπροσωπεῖαι διεφώνουν πρὸς αὐτό. Ἐπίσης ἐξητάσθη τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως μεταξὺ διαφόρων ἐκκλησιῶν καὶ αἱ διάφοροι μορφαί, ἃς τοιαύτη ἕνωσις δύναται λυσιτελῶς νὰ λάβῃ. Ἐτονίσθη ὅτι ἀκόμη καὶ ἐκκλησίαι μὴ χωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων δογματικῶς δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀφομοιώσωσι τὴν ἐκκλησιαστικήν των τάξιν καὶ διοίκησιν πρὸς ἕνα κοινὸν καὶ ὁμοιόμορφον τύπον· τοιαύτη στερεότυπος ὁμοιομορφία διοικήσεως καὶ τάξεως θὰ ἔβλαπτεν ἴσως περισσότερον παρ' ὅ,τι θὰ ὠφέλει, διότι θὰ ἐνέκρωνε μίαν ζωτικότητα, ἥτις εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας προέρχεται ἐκ τοῦ ἰδίου τύπου ἐκκλ. διοικήσεως καὶ λατρείας, εἰς τὸν ὁποῖον αὗται ἀπὸ αἰώνων ἐσυνείθισαν καὶ ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη κατάλληλος διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν νοοτροπίαν τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν. Πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐφικτὴ ἢ σκόπιμος εἶναι ἡ ἀφομοίωσις τύπων λατρείας καὶ ἐκκλ. διοικήσεως μεταξὺ Ἐκκλησιῶν χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων δογματικῶς. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ οὐσιωδέστερον καὶ καθ' ὁλοκληρίαν εὔκολον νὰ ἐπιτευχθῇ ἀπὸ τοῦδε, εἶναι ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος τῆς Χριστ. ἀγάπης καὶ ἀλληλοσεβασμοῦ μεταξὺ ὅλων τῶν Χριστ. ἐκκλησιῶν, ἡ κατάπαυσις τῶν θεολογικῶν ἐρίδων καὶ φιλονεικιῶν μεταξύ των καὶ ἡ εἰλικρινὴς ἀλληλεγγύη καὶ συνεργασία εἰς πᾶν ὅ,τι ἔχου-

---

δεικνύει ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη, παρ' ὅλην τὴν ἀγέρωχον ἀποχήν της, ᾐσθάνθη ἠθικῶς τὸ ὄνειδος τοῦ νὰ φανῇ ἀδιάφορος πρὸς τὴν ὑψηλὴν ἰδεολογίαν, ἥτις ἔφερεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὅλην τὴν λοιπὴν Χριστιανωσύνην.

σιν ἀπὸ κοινοῦ αἱ διάφοροι Ἐκκλησίαι—ἰδίως εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Χριστ. θρησκείας κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς ἐχθρῶν (ἀθεΐας, ὀρθολογισμοῦ, κοσμικότητος, κομμουνισμοῦ, κτλ.), εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς διά τε τὰς κοινωνίας καὶ τὰ ἄτομα καὶ εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν κοινωνικῶν πληγῶν, αἵτινες σήμερον ἀποτελοῦν ὄνειδος διὰ τὰς Χριστιανικὰς κοινωνίας.

*
* *

Τὸ ὅτι τὰ ὡς ἄνω Συνέδρια Ὀξφόρδης καὶ Ἐδιμβούργου δὲν κατέληξαν εἰς θετικὰς ἀποφάσεις περὶ «ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν» βεβαίως θὰ δώσῃ λαβὴν εἰς τοὺς ἀνυπομόνους ἢ τοὺς οὐδόλως ἐμβαθύνοντας εἰς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως «ἕνωσις», νὰ εἰρωνευθοῦν τὴν Χριστιανικὴν προσπάθειαν καὶ ἰδεολογίαν, τῆς ὁποίας ἔμπρακτος ἐκδήλωσις ἦσαν τὰ Συνέδρια ταῦτα, καὶ νὰ διακηρύξουν τὸ μάταιον τῆς προσπαθείας ταύτης. Ἄλλοι πάλιν, ὡς τινες τῶν παρ' ἡμῖν «ἀκραιφνῶν» Ὀρθοδόξων, ἀναμφιβόλως θὰ λάβουν ἀφορμὴν νὰ τονίσουν ὅτι μόνον ἐφ' ὅσον ὅλαι αἱ ἄλλαι Χριστ. ἐκκλησίαι «μετανοήσουν» καὶ προσέλθουν ἄνευ ὅρων εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, δύναται νὰ γίνῃ σκέψις περὶ «ἑνώσεως». Μὲ τοὺς τοιούτους βεβαίως πᾶσα συζήτησις εἶναι περιττή.

Ἀλλὰ τὰ Συνέδρια ταῦτα δὲν ὑπῆρξαν, καὶ δὲν εἶναι, ματαιοπονία. Διότι εἰς αὐτὰ αἱ διάφοροι Ἐκκλησίαι ἔρχονται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν καὶ γνωριμίαν μετ' ἀλλήλων, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ αἰσθανθοῦν μὲ ἱερὰν εὐφροσύνην τὴν εὐεργετικὴν θαλπωρὴν τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς Χριστιανικῆς ἀδελφοσύνης, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὰ Συνέδρια ταῦτα. Ἐκεῖ παρὰ τὰς θεολογικὰς διαφοράς των ἔρχονται βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαισθήτως εἰς ζωηροτέραν συναίσθησιν τοῦ κοινοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι ἵστανται, καὶ τοῦ κοινοῦ καθήκοντος ἁπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν Θείαν αὐτῶν Κεφαλὴν καὶ πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν κόσμον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εἰς τὰ Συνέδρια ταῦτα συζητήσεων τῶν διαφόρων θεμάτων καὶ ἐκ τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν καὶ ἐκθέσεων, αἵτινες ὑπεβλήθησαν εἰς τὰ Συνέδρια ἢ κατηρτίσθησαν ὑπὸ τῶν διαφόρων ὑποεπιτροπῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ προαχθοῦν αἱ Ἐκκλησίαι ἓν ἀκόμη βῆμα πλησιέστερον πρὸς τὸν ἀπώτερον ἱερὸν σκοπὸν τῆς ἑνώσεως αὐτῶν εἰς μίαν ποίμνην, ὑπὸ ἕνα Ποιμένα. Διὰ τοῦτο πρέπει πᾶς Χριστιανὸς νὰ χαίρῃ διὰ τὰ Συνέδρια ταῦτα καὶ νὰ εὔχηται ὁλοψύχως τὴν συνέχισιν αὐτῶν.

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΟΞΦΟΡΔΗΣ

Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Χαίρειν.

Συνήλθομεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπότης διατελεῖ ὑπὸ τὴν κατάθλιψιν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀμηχανίας, Τὰ καταπιέζοντα τοὺς ἀνθρώπους κακὰ εἶναι σχεδὸν ἀφόρητα, τὰ δὲ προβλήματα κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνεπίδεκτα λύσεως. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς χώρας, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ εἰρήνη, ἡ ἀνεργία καὶ ἡ ἐλαττωματικὴ θρέψις καὶ ὑγιεινὴ ὑπονομεύουν τὰς δυνάμεις

τοῦ σώματος, τοῦ νοὸς καὶ τῆς ψυχῆς, ἐνῷ εἰς ἄλλας χώρας ὁ πόλεμος μετέρχεται τὸ διαβολικόν του ἔργον καὶ ἀπειλεῖ νὰ κατακλύσῃ πάντας εἰς ἀπεριόριστον καταστροφήν.

Παρ᾿ ὅλα ταῦτα ἡμεῖς οἱ πολῖται τόσων ἐθνῶν δὲν ἀνεδέχθημεν τὸ ἔργον μας ἐν συγχύσει καὶ ἀμηχανίᾳ, ἀναζητοῦντες ἐὰν τυχὸν ὑπάρχῃ που λύσις τῶν προβλημάτων μας. Τὸ ἀναλαμβάνομεν ὡς Χριστιανοί, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη ὁ λόγος τῆς συνδιαλλαγῆς ***ὅτι «ὁ Θεὸς ἦτο ἐν τῷ Χριστῷ, διαλλάσσων τὸν κόσμον πρὸς ἑαυτὸν»*** (Β, Κορινθ. ε΄. 19).

Τὸ πρώτιστον καθῆκον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ μεγίστη αὐτῆς ἐκδούλευσις πρὸς τὸν κόσμον, εἶναι ἡ φροντὶς ὅπως ἡ ἰδία ἦναι πράγματι ***ἡ Ἐκκλησία***, ὁμολογοῦσα τὴν ἀληθῆ πίστιν, ἀφιερωμένη τελείως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θελήματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μόνου αὐτῆς Κυρίου, καὶ ἡνωμένη πρὸς Αὐτὸν ἐν κοινωνίᾳ ἀγάπης καὶ ὑπηρεσίας.

Ἡμεῖς δὲν καλοῦμεν τὸν κόσμον ἵνα μιμηθῇ ἡμᾶς, διότι ἡμεῖς αὐτοὶ ὁμοιάζομεν κατὰ πολὺ τὸν κόσμον. Μόνον ἐφ᾿ ὅσον ἡμεῖς αὐτοὶ μετανοήσωμεν ὡς ἄτομα καὶ ὡς ὁμάδες, θὰ δυνηθῇ ἡ Ἐκκλησία νὰ καλέσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς μετάνοιαν. Ἡ δὲ πρόσκλησις αὕτη, ἥτις ἀπευθύνεται πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸν κόσμον, καλεῖ πρὸς τὸν Χριστόν.

Καὶ ὅμως, παρ᾿ ὅλην μας τὴν ἐλλιπῆ πιστότητα πρὸς τὸν Θεόν, Ἐκεῖνος ἀπειργάσθη μεγαλεῖα διὰ τῆς Ἐκκλησίας Του. Μεταξὺ δὲ τῶν μεγίστων τῶν θείων τούτων ἐνεργειῶν εἶναι τὸ ὅτι, παρ᾿ ὅλας μας τὰς τραγικὰς διαιρέσεις καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτων ἀνικανότητα ἡμῶν νὰ ὁμιλήσωμεν μιᾷ φωνῇ ἐπὶ πολλῶν οὐσιωδῶν ζητημάτων, ὑπάρχει σήμερον μία παγκόσμιος συνειδητὴ ἀδελφοσύνη. Ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ἑνότης μας δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς πόθον. Εἶναι γεγονός, προκύπτον ἐκ τῆς πείρας. Καὶ δυνάμεθα νὰ τὸ διακηρύξωμεν μετὰ παρρησίας, καθ᾿ ὅτι ἀπόδειξις καὶ δεῖγμα αὐτοῦ εἶναι τὸ παρὸν Συνέδριον. Προερχόμεθα ἐκ πολλῶν ἐθνῶν καὶ ἐκ ποικίλων ὁμολογιῶν, ἐξ ἱστορικῶν ἐκκλησιῶν αἰωνοβίων καὶ ἐκ νεωτέρων ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία ἀνέρχεται εἰς ὀλίγας μόνον ἑκατονταετηρίδας. Ἀλλ᾿ εἴμεθα ***ἓν ἐν Χριστῷ***.

Ἡ ἑνότης αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐθνικῶν ὁμοσπονδιακῶν ἑνώσεων. Συνίσταται εἰς τὴν Κυρίαρχον δύναμιν καὶ τὰς ψυχοσωτηρίους ἐνεργείας τοῦ ἑνὸς ἡμῶν Κυρίου. Πηγὴ τῆς ἑνότητος ταύτης δὲν εἶναι ἡ συγκατάνευσις τῶν πολλῶν θελήσεων· εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός, οὗτινος ἡ ζωὴ διαπνέει τὸ ὅλον Σῶμα τῶν πιστῶν, ὑποτάσσουσα τὰς πολλὰς θελήσεις εἰς τὸ ἰδικόν Του θέλημα. Ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ λατρείᾳ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει τόπος διὰ φραγμοὺς λόγῳ φυλῆς καὶ χρώματος. Τὰς δὲ ἐθνικὰς Χριστιανικὰς μονάδας πρέπει ἡ Ἐκκλησία ν᾿ ἀναγνωρίζῃ ὡς ἀποτελούσας μέρος τοῦ Θείου σχεδίου, πρὸς πλουτισμὸν καὶ διεύρυνσιν τοῦ παγκοσμίου αὐτῆς χαρακτῆρος. Πᾶς ἄνθρωπος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς ὁμοίους του ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει. Ὁ ἐθνικιστικὸς ὅμως ἐγωϊσμός, ὅστις τείνει πρὸς ἐξαφανισμὸν ἄλλων ἐθνικοτήτων ἢ μειονοτήτων, ἀποτελεῖ ἀσέβειαν πρὸς αὐτὸν τὸν Δημιουργὸν πάντων τῶν λαῶν καὶ φυλῶν τῆς γῆς, ἡ δὲ θεο-

ποίησις ἔθνους, φυλῆς καὶ τάξεως κοινωνικῆς ἀποτελεῖ εἰδωλολατρείαν, καὶ δὲν δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰμὴ εἰς νέας διαιρέσεις καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς ὄλεθρον.

Ἐξ ὅλων τῶν μερῶν βλέπομεν σήμερον τοὺς ἀνθρώπους ἐπιζητοῦντας τὴν ἀδελφοποίησιν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πείρας τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἀπ᾽ ἀλλήλων. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐπιδιώκεται ἡ ἀδελφοποίησις αὕτη ἐπὶ σφαλερᾶς βάσεως, αὐτὴ ἡ ἔντασις τῆς προσπαθείας ταύτης προκαλεῖ διαμάχας καὶ ἀποσύνθεσιν. Εἰς τοιοῦτον κόσμον ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νὰ παρέχῃ, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑαυτῆς ζωῇ, τὴν ἀδελφοσύνην ἥτις συνδέει τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ κοινῇ των ἐξαρτήσει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἥτις ὑπερπηδᾷ πάντας τοὺς φραγμοὺς κοινωνικῆς θέσεως, φυλῆς ἢ ἐθνικότητος.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθής, ἡ ἰδεώδης Κοινωνία, ὡς τοιαύτη δὲ θέλει καλέσει τὰ ἔθνη ἵνα διαρρυθμίσουν τὴν ἐθνικήν των ζωὴν ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ἓν ἕκαστον δὲ τῶν ἐθνῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχει ριζωθῇ ἡ Ἐκκλησία, αὕτη ὀφείλει νὰ καταγγέλλῃ τὸν πόλεμον ἀνεπιφυλάκτως καὶ ἀπολύτως. Διότι ὁ πόλεμος εἶναι προϊὸν καὶ ἐμφάνισις τῆς ἁμαρτίας. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην οὐδόλως μειοῦν τὰ ζητήματα, τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὸ καθῆκον ἑνὸς ἔθνους, καλουμένου νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ εἰσόδου εἰς τὸν πόλεμον ἢ πορείας, ἣν καταδικάζει ἡ συνείδησις αὐτοῦ. Οὔτε δύναται τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν νὰ μεταβάλῃ ἡ περίπτωσις τοῦ καθήκοντος τοῦ Χριστιανοῦ πολίτου χώρας ἐμπολέμου. Ἡ καταδίκη τοῦ πολέμου ὑφίσταται ἀκεραία, ὑφίσταται ἐπιβεβλημένη ὡσαύτως ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἐπιδιώξεως τρόπου, ὅστις θὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τῶν φυσικῶν, τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν κακῶν, ἅτινα λυμαίνονται τὴν ὕπαρξίν της. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἐν καιρῷ πολέμου παραμένει ἡ Ἐκκλησία, ἡνωμένη, ἐν τῇ ὁλομελείᾳ αὐτῆς, εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅταν ἀκόμη τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἐμπεφυτευμένη ἡ Ἐκκλησία, ἦναι διαμαχόμενα, ἡ Ἐκκλησία παραμένει ὡς Ἐκκλησία, ἐν συνειδήσει ἀναπέμπουσα τὴν εὐχὴν ὅπως ἁγιασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔλθῃ ἡ βασιλεία Αὐτοῦ εἰς ἀμφότερα ἢ εἰς ὅλα τὰ διαμαχόμενα ἔθνη. Ἡ ἀδελφοσύνη αὕτη τῆς προσευχῆς δέον πάσῃ θυσίᾳ νὰ τηρηθῇ ἀδιάσπαστος.

Δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ καταδικάζωμεν τὸν πόλεμον. Ὑπὸ τὸ ἐξωτερικὸν πρόσχημα τῆς εἰρήνης, γνωστὸν τυγχάνει πόσαι συνθῆκαι ὑποκρύπτουν τὴν πραγματικὴν διαμάχην. Καθῆκον τῶν Χριστιανῶν εἶναι νὰ καταβάλλουν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως προαχθῇ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν ἐθνῶν καὶ ἐξασφαλισθοῦν τὰ μέσα εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ, ὑπὸ συνθήκας διαρκῶς μεταβαλλομένας. Ἰδίως δὲ οἱ κάτοικοι τῶν εὐτυχεστέρων χωρῶν ὀφείλουν νὰ ἐπιτείνουν τὰς προσπαθείας των ὅπως ἀπονεμηθῇ δικαιοσύνη καὶ εἰς τοὺς ὀλιγώτερον εὐτυχοῦντας λαούς.

Ἡμεῖς ἀναγνωρίζομεν τὸ Κράτος ὡς τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑαυτοῦ σφαίρᾳ. Παρέλαβε θεόθεν τὴν ἐντολὴν νὰ ὑποστηρίζῃ τοὺς νόμους καὶ νὰ φρουρῇ τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ. Καθ᾽ ὅσον ὅμως πᾶσα ἐξουσία εἶναι παρὰ Θεοῦ, τὸ Κράτος ὑπόκειται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, καθ᾽ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς δικαιοσύνης, τὸ δὲ Κράτος ὑπηρέτης ταύτης. Ἡ πρὸς τὸ Κράτος πιστότης τοῦ Χριστιανοῦ πολίτου ἀπορρέει ἐκ

τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πιστότητός του, ἥτις εἶναι ἡ βασικὴ καὶ ἀπόλυτος πιστότης.

Ἡ Ἐκκλησία ὑπέχει ἀναπόφευκτα καθήκοντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιβληθέντα αὐτῇ. Μεταξὺ τούτων προέχει ἡ ἐντολὴ ὅπως κηρύττῃ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ποιῇ μαθητάς, ἐπὶ πλέον δὲ διατάσσεται νὰ ρυθμίζῃ τὴν ἑαυτῆς πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωήν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν αὐτῇ Ἁγίου Πνεύματος. Τὴν ἐντολὴν ταύτην ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ἀπαρεγκλίτως νὰ ἐκπληροῖ. Ἐξ ἄλλου δὲ τὸ Κράτος ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀναγνωρίζῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐξασφαλίζῃ πλήρη τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν αὐτῆς. Ἡ δὲ Ἐκκλησία δικαιοῦται νὰ ἀξιοῖ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, μόνον ἐφ᾽ ὅσον μεριμνᾷ ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ σφαίρᾳ ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει πρωτίστως νὰ ἀξιοῖ, ὅπως αἱ οἰκονομικαὶ ἐνέργειαι, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐνέργεια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ διάκρισις οἰκονομικῶν τάξεων δημιουργεῖ φραγμὸν εἰς τὴν ἀδελφοποίησιν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ ἀνεχθῇ ἡ Χριστιανικὴ συνείδησις· ἀδικαιολόγητοι ἀνισότητες ἐξακολουθοῦν νὰ προβάλλουν ἐμπόδια εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν εὐκαιριῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν, πρὸς ὑγιεινὴν ζωὴν καὶ πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἡ παροῦσα διαρρύθμισις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τείνει εἰς τὸ νὰ ἐκτρέφῃ ἐπιφόβως τὴν ἀπληστίαν καὶ νὰ καθιερώνῃ σφαλεροὺς κανόνας οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐπιτυχίας.

Σήμερον βλέπομεν νέας τάσεις, αἵτινες προεκλήθησαν ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὰ ἐν λόγῳ κακά· ἀλλ᾽ αἱ τάσεις αὗται, ἐνῷ ἀφ᾽ ἑνὸς μάχονται ὑπὲρ κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἀπορρίπτουν πᾶσαν θρησκευτικὴν πίστιν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία, ἔχουσα πλήρη ἐπίγνωσιν τῆς πραγματικότητος τῆς ἁμαρτίας, γνωρίζει ὅτι οὐδεμία μεταβολὴ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δύναται ἀφ᾽ ἑαυτῆς νὰ ἐκριζώσῃ τὰ κοινωνικὰ κακά. Ἡ Ἐκκλησία ἐπομένως ἀδυνατεῖ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς οὐτοπιστικὰς προσδοκίας τῶν κινημάτων τούτων, ἐξ ἄλλου δὲ ἀπορρίπτει ἀνενδοιάστως τὴν ἀθεΐαν αὐτῶν. Τοῦτο ὅμως πράττουσα, ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ Χριστιανοί, ἐπιμόνως τυφλώττοντες πρὸς τὰ οἰκονομικὰ κακά, ὑπῆρξαν ἐν μέρει ὑπεύθυνοι διὰ τὸν ἀντιθρησκευτικὸν χαρακτῆρα τῶν κινημάτων τούτων.

Οἱ Χριστιανοὶ ὑπέχουν εὐθύνην διττήν. Ὀφείλουν νὰ φέρουν μαρτυρίαν ὑπὲρ τῆς πίστεώς των ἐντὸς τῆς ὑπαρχούσης οἰκονομικῆς τάξεως, καὶ ἐξ ἄλλου νὰ ὑποβάλλουν εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Θείου θελήματος πάντα οἰκονομικὸν θεσμόν. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πονηροῦ, πρὸς τὰς ὁποίας δέον νὰ ἀντιταχθοῦν οἱ Χριστιανοί, δὲν εὑρίσκονται μόνον ἐντὸς τῶν καρδιῶν τῶν ἀτόμων, ἀλλ᾽ εἰσεχώρησαν καὶ ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος καὶ ἐμόλυναν αὐτὸ καὶ δέον νὰ πολεμηθοῦν καὶ ἐκεῖ. Ἡ εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτεῖ ὅπως αὕτη τονίζῃ τὴν ἀληθινὴν σχέσιν μεταξὺ πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ζήσῃ χωρὶς ἄρτον ἀλλ᾽ οὔτε καὶ νὰ ζήσῃ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνον. Ὁ ἀνθρώπινος πλοῦτος συνίσταται εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν καὶ δι᾽ Αὐτοῦ εἰς τὴν μετὰ τῶν ἀδελφῶν μας ἀδελφοσύνην. Πρὸς τὴν κοινωνίαν ταύτην ἑπομένως ὁλόκληρος ἡ οἰκονομικὴ τάξις τῆς ζωῆς πρέπει νὰ ἦναι ὑποτελής.

Τὰ ζητήματα, ἅτινα κυρίως ἀπησχόλησαν τὸ ἡμέτερον Συνέδριον, εἶναι

τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ λυθῶσιν ἐν τῇ πράξει εἰμὴ μόνον ὑπὸ τῶν λαϊκῶν. Οἱ ὑπεύθυνοι διὰ τὴν καθημερινὴν διεξαγωγὴν τῆς βιομηχανίας, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δημοσίας ζωῆς τοῦ κοινοῦ, εἶναι οἱ ἁρμόδιοι νὰ εὕρουν ὀρθὰς λύσεις μιᾶς ἀτελειώτου ποικιλίας συγκεκριμμένων προβλημάτων. Ἐὰν δεήσῃ νὰ ἐνισχυθοῦν οὗτοι εἰς τὸ περίπλοκον ἔργον των δι᾽ ὑπευθύνων Χριστιανικῶν ἀποφάσεων, θὰ ἦναι ἀνάγκη ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀναπτύξῃ νέους τύπους λειτουργῶν αὐτῆς.

Σήμερον ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων, πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία καλεῖ, εὑρίσκεται κατὰ μέγα μέρος εἰς χεῖρας τῶν νεωτέρων. Πολλαὶ ἔντονοι παρατηρήσεις ἀπευθύνονται πρὸς τούτους, ὅπως ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδανικῶν· καὶ πολλάκις τοῦτο δυσχεραίνει τὴν ὑπακοὴν τῶν νέων εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ, καλοῦντος αὐτοὺς νὰ γίνωσιν ὑπηρέται τῆς αἰωνίου Βασιλείας. Ἐν τούτοις πολλοὶ τῆς νεωτέρας γενεᾶς, ἀψηφοῦντες τοὺς ἐμπαιγμοὺς ἢ ἐνίοτε καὶ τοὺς διωγμούς, στρέφονται πρὸς τὸν Χριστόν, ἀφιεροῦντες ἑαυτοὺς ἀτομικῶς καὶ ὡς μέλη τῶν Χριστιανικῶν ὀργανώσεων τῆς νεολαίας, εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ζωῆς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς χαροποιᾶς ἀγγελίας τοῦ Χριστοῦ, διά τε τοῦ λόγου καὶ ἐν τῇ πράξει. Ἡ γενναία αὕτη μαρτυρία των μᾶς πληροῖ χαρᾶς.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἔργον διττόν. Πρῶτον, νὰ δράττεται πάσης εὐκαιρίας, ὅπως ἐξασφαλίσῃ διὰ κάθε πολίτην πλήρη ἐλευθερίαν ἵνα ἀναπτύξῃ τὰ δῶρα μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἔχει προικίσει ὁ Θεός. Συγκεκριμένως δὲ ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ καταδικάζῃ τὴν ἀνισότητα τῶν πρὸς ἀπόκτησιν ἐκπαιδεύσεως εὐκαιριῶν ὡς τὸ κύριον ἐμπόδιον τῆς πλήρους κοινωνικῆς ἀδελφοσύνης. Εἰδικώτερον, ἡ Ἐκκλησία ὑπέχει ἰδιάζουσαν εὐθύνην νὰ κατανοήσῃ αὐτῇ τὴν σημασίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τῇ σχέσει τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς πρὸς τὸν Θεόν. Εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὡς εἰς πᾶσαν ἄλλην φᾶσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν δὲν ἀναγνωρίζηται ὁ Θεός, οὔτε καὶ λαμβάνεται ὑπ᾽ ὄψιν. Ἐπιπλέον, ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἀξιώσῃ, ὅπως δώσῃ εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς ἐκπαίδευσιν Χριστιανικήν. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου εἶναι ὀξυτάτη ἡ πάλη μευαξὺ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῶν μὴ Χριστιανικῶν (ἤτοι, κοσμικῶν) ἰδεῶν περὶ τῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς—μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ μιᾶς ἀπορροφητικῆς κοσμικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἥτις ἀξιοῖ ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῆς συγκρούσεως ταύτης ἐξαρτῶνται ὕψιστα συμφέροντα καὶ ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀναζωσθῇ διὰ τὸν καλὸν ἀγῶνα.

Ἀτενίζοντες πρὸς τὸ μέλλον, ἐλπίζομεν καὶ προσευχόμεθα ὅπως τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δημιουργήσῃ τὴν ἐξόρμησιν νέας πνευματικῆς ζωῆς εἰς πλῆθος νέων κέντρων καὶ οὕτω σχηματισθοῦν πολυάριθμοι ὁμάδες εὐσεβῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν Χριστιανικαί, συνεργαζόμεναι πρὸς ἀνακάλυψιν νέων τρόπων, διὰ τῶν ὁποίων θὰ δυνηθοῦν νὰ ὑπηρετήσουν τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ὁμοίους των.

Ἡ ἀπουσία Ἐκκλησιῶν τινων ἐκ τῆς ἀδελφικῆς ἡμῶν συγκεντρώσεως μᾶς ἐλύπησε βαθέως. Αἱ καρδίαι ἡμῶν πληροῦνται ἀδημονίας ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν

δεινοπαθημάτων τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ρωσσίᾳ. Ἡ συμπάθεια καὶ εὐγνωμοσύνη ἡμῶν ὑπερεκχειλίζουν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἐν Γερμανίᾳ, ἡ δὲ σταθερότης τῆς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας αὐτῶν μᾶς κινεῖ εἰς ζωτικωτέραν πεποίθησιν ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ ζητοῦμεν ἀπ' Αὐτοῦ, ὅπως μᾶς δώσῃ τὴν χάριν Αὐτοῦ ὥστε καὶ ἡμεῖς νὰ δώσωμεν τὴν αὐτὴν θαρραλέαν μαρτυρίαν ὑπὲρ τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἐν Ὀξφόρδῃ προσεπαθήσαμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν χωρὶς ἀπατηλὰς ἐλπίδας τὸ χάος καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κόσμου, τὰς κοινωνικὰς ἀδικίας καὶ τὴν φρικώδη ἀπειλὴν τοῦ πολέμου. Ἡ ἀνθρωπότης, ἀδημονοῦσα καὶ τεταραγμένη, πιέζεται ὑπὸ φόβου καὶ πόνου. Καὶ ἡμεῖς ἀνησυχοῦμεν, πλὴν δὲν ἀπελπιζόμεθα. Ἡ ἐλπὶς ἡμῶν εἶναι ἠγκυροβολημένη εἰς τὸν ζῶντα Θεόν. Ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἐν τῇ ἑνότητι καὶ τῇ ἐπικοινωνίᾳ, ἣν ἔχομεν μετ' Αὐτοῦ καὶ μετ' ἀλλήλων, ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ προσλαμβάνει σπουδαιότητα καὶ εὐλογίαν, ἀκόμη καὶ ἐν μέσῳ ὅλων τῶν κακῶν τούτων.

Ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ, ὡς δοῦλοι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀλλήλων, ἐπιδιδόμεθα εἰς τὸ μέγα ἔργον τοῦ νὰ διακηρύξωμεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν, νὰ ζήσωμεν ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ καταπολεμήσωμεν τὴν ἀδικίαν, τὴν σκληρότητα καὶ τὸ μῖσος ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ Ἐκκλησία ἂς θαρρήσῃ, ἀκούουσα τὸν Κύριον αὐτῆς λέγοντα: «Ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμον!».

ΠΩΣ ΕΞΗΠΛΩΘΗ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ συνοπτικῶς κατανέμεται εἰς τέσσαρας μεγάλας περιόδους.

1. Ἡ ***πρώτη*** περίοδος περιλαμβάνει τὰς πρώτας πέντε ἑκατονταετηρίδας μετὰ Χριστόν. Περὶ τὸ ἔτος 500 ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν πληθυσμῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἦτο κατ' ὄνομα τοὐλάχιστον Χριστιανική, ἡ δὲ Χριστιανικὴ πίστις ὑπερχειλίζουσα τὰ ὅρια τῆς Αὐτοκρατορίας εἰσεχώρει εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, τὴν Ἀρμενίαν, τὸ Περσικὸν Κράτος, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Αἰθιοπίαν καί, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰς Ἰνδίας.

2. Τὴν ***δευτέραν*** περίοδον ἀποτελοῦν τὰ χίλια ἔτη μεταξὺ τοῦ 500ου καὶ 1500ου μετὰ Χριστόν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος περιῆλθεν εἰς ἀποσύνθεσιν, ἐκτὸς μερικῶν λειψάνων, γνωστῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἁγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία». Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ Ἰσλαμισμὸς κατέκτησε τινὰς τῶν ὡραιοτέρων χωρῶν περὶ τὴν Μεσόγειον Θάλασσαν καὶ τμήματά τινα τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας. Περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς περιόδου ὁ Χριστιανισμὸς ἐκέρδισεν εἰς ***ποιὸν*** ὅ,τι ἀπώλεσεν εἰς ἔδαφος, διότι ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς καταπληκτικῆς ἐπεκτάσεως τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἥτις ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἑπομένην περίοδον.

3. Ἡ ***τρίτη*** περίοδος ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1500 ἕως τοῦ 1800. Οἱ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἐπεκτεινόμενοι ἐδαφικῶς εἰς ἄλλας ἠπείρους τῆς

ὑφηλίου, μετέδωκαν τὴν Χριστιανικὴν πίστιν εἰς εὐρυτέραν ἔκτασιν παρ' ὅ,τι εἶχε διαδοθῆ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱονδήποτε ἄλλο θρήσκευμα ἢ ἰδεολογία. Οἱ Πορτογάλλοι καὶ Ἱσπανοί, ἀφοῦ ἐξεμηδένισαν τὰ τελευταῖα ἴχνη τοῦ Ἰσλὰμ εἰς τὰς πατρίδας των, κατέκτησαν μεγάλα ἐδάφη εἰς τὴν Ἀμερικήν, τὰς Φιλιππίνας Νήσους καὶ διάφορα τμήματα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Τοὺς κατακτητὰς ἠκολούθησαν οἱ Ρ/Καθολικοὶ ἱεραπόστολοι, διὰ τῶν ὁποίων μέγα μέρος τῶν πληθυσμῶν ὑπήχθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον οἱ Ὁλλανδοὶ ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀφ' ἑτέρου ἔθεσαν τὰ θεμέλια τῶν ἀποικιακῶν των αὐτοκρατοριῶν, εἰς δὲ τὰς Ἀγγλικὰς κτήσεις πολλοὶ ἰθαγενεῖς ἐδέχθησαν τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν οἱ Εὐαγγελικοὶ «Ἀδελφοὶ» τῆς Βοημίας καὶ Μοραβίας ἤρχισαν τὴν ἡρωϊκήν των δρᾶσιν εἰς τὰς μᾶλλον ἀπρόσιτους χώρας τῶν Βορείων θαλασσῶν. Σύγχρονος καὶ παρομοία τούτων ὑπῆρξε καὶ ἡ ἱεραποστολικὴ προσπάθεια τῶν Γερμανῶν μυστικοπαθῶν «Εὐσεβῶν» (Piétistes) βασιζομένη ἐπὶ τῆς Βίβλου καὶ ἐμφανιζομένη δι' ἁγίας ζωῆς καὶ προσευχῆς.

4. Ἡ ***τετάρτη*** περίοδος ἀποτελεῖ συνέχειαν οὐσιαστικὴν τῆς 3ης, ἂν καὶ χωρίζεται ἀπὸ ταύτης διὰ μιᾶς βραχείας πνευματικῆς ἀπαθείας, ἥτις ὠνομάσθη ἡ ἐποχὴ τοῦ «Διαφωτισμοῦ»—μιᾶς ὀρθολογικῆς ἀντιδράσεως πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἥτις ἐμείωσε τὴν ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν τῶν ἱεραποστολῶν, Ρ/Καθολικῶν τε καὶ Εὐαγγελικῶν. Παρομοίαν χαλάρωσιν ἐπέφερεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1789 καὶ οἱ πόλεμοι τοῦ Μ. Ναπολέοντος, οἵτινες ἐπὶ πλέον τῶν 25 ἐτῶν ἐκράτησαν εἰς ἀναστάτωσιν ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ παρέλυσαν τὰς ἱεραποστολικὰς ἐνεργείας.

Τὸ τέλος ὅμως τῆς 4ης περιόδου εἶδε πρωτοφανῆ ἀναζωγόνησιν καὶ προαγωγὴν τῶν Εὐαγγελικῶν ἱεραποστολῶν καὶ σημαντικὴν ἐπέκτασιν τῶν Ρ/Καθολικῶν τοιούτων.

* * *

Ἑκάστη τῶν τεσσάρων τούτων περιόδων παρουσιάζει εἰδικὸν χαρακτῆρα. Διὰ ***τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς 1ης περιόδου*** δὲν ἔχομεν πλήρεις καὶ συνεχεῖς πληροφορίας περὶ τῶν Χριστιανικῶν ἱεραποστολῶν. Περὶ τῶν ἱεραποστολικῶν περιοδειῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ περὶ τῶν εὐαγγελιστικῶν του μεθόδων μᾶς πληροφορεῖ ὁ σύντροφός του Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Πῶς ὅμως ἱδρύθη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ αἱ τῶν ἄλλων ὀνομαστῶν κέντρων δὲν πληροφορούμεθα. Τοῦτο μόνον σαφῶς προκύπτει, ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ διάδοσις τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς καὶ τοὺς πρώτους μεταποστολικοὺς χρόνους, ἐνηργεῖτο ὑπὸ ζηλωτῶν ἱεραποστόλων ***πρὸς ἄτομα*** ἢ τὸ πολὺ ***πρὸς οἰκογενείας***. Περὶ ὁμαδικῶν προσχωρήσεων εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁλοκλήρων χωρίων ἢ πόλεων ἢ φυλῶν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν δὲν γίνεται μνεία.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Χριστιανικὴ πίστις διεδόθη κυρίως μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τῆς Διασπορᾶς, τῶν ἐγκατασταθέντων μακρὰν τῆς Παλαιστίνης, μέχρι καὶ πέραν τῶν ἐσχατιῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξελληνισθέντων κατὰ τὴν

γλῶσσαν καὶ τὴν μόρφωσιν. Κατέκτησε καὶ πολλοὺς τὸ Εὐαγγέλιον μεταξὺ τῶν Ἐθνικῶν, τῶν ὁμιλούντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τελείως ἐξελληνισθέντων κατὰ τὸν πολιτισμόν. Πολλοὶ τούτων εἶχον ἤδη ἐξοικειωθῆ μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου, ἐξ ἐπαφῆς μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Πλὴν ἐλάχιστοι τῶν συντηρητικῶν Ἰουδαίων συνεκινήθησαν ἐκ τῆς προσκλήσεως τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε γίνεταί που μνεία ὅτι συναγωγή τις προσεχώρησε σύσσωμος πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ἦτο βαρὺ διὰ τὸν Ἰουδαῖον προσήλυτον, ἀφοῦ ἠσπάζετο τὸν Χριστιανισμόν, νὰ εὑρεθῇ ἀπόβλητος ἀπὸ τὴν συναγωγήν, ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀλλ' εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν εὕρισκε νέαν οἰκογένειαν καὶ νέους ἀδελφούς. Δὲν ἦτο πλέον ξένος οὔτε ἀπόβλητος, ἀλλὰ μέλος Ἐκκλησίας στοργικῆς, τόσον ἰσχυρᾶς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ προορισμοῦ της, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ἀντισταθῇ θριαμβευτικῶς εἰς μακρὰν σειρὰν διωγμῶν καὶ νὰ εὑρεθῇ οἰκονομικῶς εἰς θέσιν νὰ περιθάλπῃ τὰ θύματα τῶν διωγμῶν τούτων καὶ νὰ συντηρῇ τοὺς πτωχοτέρους ἀδελφούς.

Μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀναφέρῃ ὁμαδικὰς βαπτίσεις καὶ προσχωρήσεις ὁλοκλήρων πληθυσμῶν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Εἰς τὸν Πόντον, Γρηγόριός τις, ἐκ σημαινούσης οἰκογενείας, μαθητὴς δὲ τοῦ Ὠριγένους, ἐγένετο ἐπίσκοπος καὶ λέγεται ὅτι εἰσήγαγεν ὁλόκληρον τὸν περὶ αὐτὸν πληθυσμὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπὸ Γρηγόριον τὸν Φωτιστὴν καὶ τὸν ἑαυτῆς βασιλέα, ἡ Ἀρμενία ἐπισήμως ὡς ἔθνος ἀπεκήρυξε τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Μετὰ τὴν μεταστροφὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐπηκολούθησεν ἡ μεγαλειτέρα σύσσωμος καὶ ἀθρόα εἰσροὴ ὁλοκλήρων κοινωνιῶν, λαῶν καὶ φυλῶν, ἣν ἔχει σημειώσει ἡ ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Μέχρι τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος ἡ εἰδωλολατρεία ἐσώζετο μόνον εἰς ἀπόκεντρα μέρη τῆς ὑπαίθρου ἢ εἴς τινας συντηρητικοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε γίνει ὄχι ἁπλῶς ἡ ἐπίσημος θρησκεία τοῦ ἀχανοῦς Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη ἐπιτρεπομένη θρησκεία.

Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ. Αἱ ὁμαδικαὶ προσχωρήσεις καὶ βαπτίσεις δὲν ἀπετέλουν φαινόμενον παράδοξον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, διότι, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἡ θρησκεία ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπόθεσις οὐχὶ τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ τῆς ὁλομελείας τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας. Ἡ φυλή, ἡ πόλις, τὸ κράτος, εἶχον τοὺς θεούς των καὶ ἡ λατρεία τῶν θεοτήτων τούτων ἦτο πάνδημος καὶ ἐπίσημος. Ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν ἐξηρτᾶτο ἡ εὐημερία τῆς φυλῆς, τῆς πόλεως, τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο πᾶσα διαφωνία πρὸς τὴν ἐπίσημον ταύτην θρησκείαν ἐτιμωρεῖτο αὐστηρῶς ὡς πρᾶξις ἀντιπατριωτική. Ὁ Σωκράτης κατεδικάσθη εἰς θάνατον εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, διότι δὲν ἐπίστευεν εἰς τοὺς θεούς, οὓς ἡ πόλις ἐτίμα, ἀλλ' ἐζήτει νὰ εἰσαγάγῃ «ἕτερα καινὰ δαιμόνια». Καὶ ὁμοίως οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐδίωκον τοὺς Χριστιανοὺς κυρίως διότι ἡ ἄρνησίς των τοῦ νὰ προσκυνήσουν τοὺς θεοὺς τοῦ κράτους ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνταρσία κατὰ τοῦ κράτους καὶ ὡς δυναμένη νὰ ἐπισύρῃ τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τοῦ κράτους.

Ἐν τούτοις, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἄτομον, τὰ

δὲ ἄτομα τὰ ἀποδεχόμενα τὸν Χριστὸν ἀποτελοῦν κοινότητα—τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Εὐαγγελίου μεταμορφώνει τὰς ἀνθρωπίνας σχέσεις καὶ τὰς ἀνθρωπίνας κοινωνίας· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιφέρῃ τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα, πρέπει νὰ ἐπιδράσῃ πρῶτον ἐπὶ τῶν ἀτόμων. Αἱ ὁμαδικαὶ λοιπὸν μεταστροφαὶ καὶ προσχωρήσεις πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἐπιπόλαιαι, διότι δὲν βασίζονται ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς πείρας τῶν ἀτόμων. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ὁμαδικὰς ἐκείνας βαπτίσεις τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ τὰ ἄτομα πνευματικῶς ἔμειναν ἀμετάβλητα καὶ ἡ ζωή των ὡς μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας οὐδαμῶς διέφερε τῆς προτέρας των ζωῆς ὡς εἰδωλολατρῶν. Ὅθεν δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτι ὡς ἀντίδρασις κατὰ τῆς χαλαρότητος τῶν ἠθῶν τῶν κατ᾽ ὄνομα μόνον Χριστιανῶν καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως μὲ τὰς ὡς ἄνω ὁμαδικὰς βαπτίσεις, ἀνεφάνη ὁ ἀσκητισμός, ὁ μοναχισμός, ὅστις ἠξίου ὅτι ἐπραγματοποίει τὴν τελείαν Χριστιανικὴν ζωήν.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤτοι, ἀπὸ τοῦ 5ου μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος, αἱ προσχωρήσεις πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν ἦσαν σχεδὸν ὅλαι ὁμαδικαί. Συνήθως προηγεῖτο ἡ προσχώρησις τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐπηκολούθει ἡ σύσσωμος προσχώρησις τοῦ λαοῦ του, ἄλλοτε μὲν οἰκειοθελῶς ἄλλοτε δὲ ὑποχρεωτικῶς. Ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Κλόβις, ὅστις ἐβαπτίσθη κατὰ τὸ ἔτος 496, οὐδένα ἐξεβίασε τῶν πολεμιστῶν του νὰ τὸν μιμηθοῦν. Ἀλλὰ τὸ παράδειγμά του ἤρκεσεν, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι προσῆλθον ἀθρόοι καὶ ἐβαπτίσθησαν.

Οἱ βασιλεῖς τῶν μικρῶν Ἀγγλοσαξωνικῶν κρατῶν ἐπίσης δὲν φαίνονται νὰ ὑπεχρέωσαν τοὺς ὑπηκόους των νὰ βαπτισθοῦν ὅπως αὐτοί. Ἀλλὰ πάντοτε ὁ λαὸς ἐθεώρει καθῆκον (καὶ συμφέρον) του νὰ ἀσπασθῇ τὸ νέον θρήσκευμα τοῦ ἡγεμόνος του. Εἰς τὴν Νορβηγίαν οἱ βασιλεῖς ἐπέβαλλον τὸν Χριστιανισμὸν διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς προὔχοντας, μᾶλλον διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν βασιλικήν των ἐξουσίαν· ἡ προσχώρησις τοῦ λαοῦ ἐπήρχετο κατόπιν αὐτομάτως.

Πολὺ πρὸ τῆς ὁριστικῆς ἀποδοχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τῶν Σκανδιναυϊκῶν φυλῶν ἡ πρὸς τοὺς παλαιοὺς θεοὺς πίστις τοῦ λαοῦ εἶχε κλονισθῇ ἐκ βάθρων, τὸ μὲν διότι ὡς θαλασσοπόροι τολμηροὶ διέπλεον τὰς ξένας θαλάσσας καὶ ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν μὲ ποικιλίαν πολιτισμῶν καὶ θρησκευμάτων, πολλάκις δὲ ἐγκατεσταθέντες εἴς τινα ξένον τόπον ἠσπάζοντο τὴν πίστιν τῶν ἰθαγενῶν. Οὕτω δὲ ἐθρυμματίζετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἡ πατροπαράδοτος θρησκεία καὶ ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν προσχώρησίς των ἐγίνετο εὐκόλως. Τὸ βάπτισμα ἀπετέλει οὐσιῶδες μέρος τῆς ἀφομοιώσεως τῶν Σκανδιναυῶν πρὸς τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐγκαθίσταντο, μάλιστα δὲ ἀπετέλει ὅρον συνθηκολογίας καὶ εἰρήνης.

Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰσήγαγεν ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας Στέφανος καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ μνήμη του μέχρι σήμερον τιμᾶται ὡς τοῦ Πάτρωνος ἁγίου. Κατόπιν κατηχήσεως ὑπὸ Χριστιανῶν ἱεραποστόλων, ὁ Στέφανος ἐγένετο αὐτὸς διάπυρος κῆρυξ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως πρὸς τὸν λαόν του, ὅστις τὸν ἠκολούθησε προθύμως, διότι ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς διδαχῆς, οἱ ἱεραπόστολοι ἐδίδαξαν τὰς τελειοτέρας μεθόδους τῆς γεωργίας καὶ δασοκομίας,

καὶ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν γράμματα. Οὕτω δὲ ὁ Χριστιανισμὸς ὑπῆρξεν ὁ μέγας συντελεστὴς τῆς ἀνυψώσεως ἑνὸς λαοῦ βαρβάρου, ὅστις ἦτο τὸ φόβητρον τῶν γειτόνων λαῶν, εἰς ἔθνος Χριστιανικόν, ἀπολαμβάνον τὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Δυστυχῶς, κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον, ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς θρησκείας ὑπὲρ σκοπῶν πολιτικῶν καὶ προσωπικῶν φιλοδοξιῶν. Τὴν μέθοδον αὐτὴν μετεχειρίζετο ἀσυστόλως ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ Μέγας ἐπὶ τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἐζήτει νὰ καθυποτάξῃ. Εἰς τὴν Φρισίαν οὗτος ὑπεστήριξε τὸ κήρυγμα τῶν Ἄγγλων ἱεραποστόλων, ἵνα διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ λαοῦ αὐτῆς φέρῃ τὴν χώραν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του. Κατὰ δὲ τῶν Σαξώνων κατέφυγεν εἰς ἀπροκάλυπτον βίαν καὶ ἐξαναγκασμόν, ὅπως δεχθοῦν τὸν Χριστιανισμὸν ὁμαδικῶς, ὡς ἔθνος, αὐτὸς δὲ προσαρτήσῃ τὴν Σαξωνίαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν του.

Τὴν αὐτὴν μέθοδον προσηλυτισμοῦ διὰ τῆς βίας ἐφήρμοσεν ὁ διάδοχος τοῦ Καρόλου Λουδοβῖκος, ὁ μετονομασθεὶς «Εὐσεβής», εἰς τὰς Σκανδιναυϊκὰς χώρας, συγκεκριμένως δὲ εἰς τὴν Δανίαν, ὑποστηρίξας τὸ ἔργον τοῦ ἱεραποστόλου Ἄνσκαρ, ἀνδρὸς ἐγνωσμένης εὐσεβείας καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου· ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ εὐσεβοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς ἀπέτυχον τότε, ὡς ἐκ τῆς σθεναρᾶς ἀντιστάσεως ἣν ἔγειραν οἱ Δανοὶ κατὰ τοῦ βαπτίσματος, μὴ στέρξαντες νὰ ἀποδεχθοῦν θρησκείαν χρησιμοποιουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος ὑπὲρ τῶν κοσμικῶν του φιλοδοξιῶν. Καὶ οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες μετεχειρίσθησαν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς μέσον διὰ νὰ καθυποτάξωσι τὰς βορείως καὶ ἀνατολικῶς ἐγκατεστημένας Σλαυϊκὰς φυλάς. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, τὴν Λατβίαν καὶ τὴν Ἐσθονίαν. Προηγεῖτο τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον, κατόπιν ἤρχοντο οἱ Γερμανοὶ ἱεραπόστολοι καὶ μετ' αὐτοὺς τὰ γερμανικὰ κατακτητικὰ στρατεύματα. Παρόμοια δὲ μέτρα μετεχειρίσθησαν οἱ Σουηδοὶ πρὸς ἐκχριστιανισμὸν τῆς Φιλλανδίας. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον, ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας τὸ μέγιστον μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Φιλλανδίας ἐξανέστη καὶ ἠρνήθη νὰ προσέλθῃ εἰς βάπτισιν, θεωρῆσαν τοῦτο ἐπισφράγισιν τῆς κατοχῆς τῆς πατρίδος των ὑπὸ τῶν ξένων.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν ***Βαλκανίων*** συνετελέσθη κατὰ τρόπον καὶ ὑπὸ πνεῦμα ὅλως διάφορον τῶν προηγουμένων περὶ τὰ τέλη τοῦ 9ου αἰῶνος. Πρώτη ἡ Βουλγαρία ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμὸν κηρυχθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου, δύο Ἑλλήνων ἱεραποστόλων καταγομένων ἐκ Θεσσαλονίκης. Πρῶτος ἐκ τῶν Βουλγάρων, ὁ βασιλεὺς Βόγορις ἐπίστευσεν εἰς τὸ κήρυγμα αὐτῶν, ὁ δὲ λαὸς ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα αὐτοῦ καὶ ἐβαπτίσθη ὁμαδικῶς. Κατὰ τὸ ἔτος 863 οἱ ἱεραπόστολοι ἀδελφοὶ προχωρήσαντες πρὸς τὸν Δούναβιν ἐκήρυξαν πρὸς τὰς ἐκεῖ ἐγκατεστημένας Σλαυϊκὰς φυλὰς καὶ ἵδρυσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παννονίας, τῆς ὁποίας ἐγένετο πρῶτος Ἐπίσκοπος αὐτὸς ὁ Μεθόδιος. Οἱ ἀδελφοὶ ἔφερον εἰς τοὺς Σλαύους καὶ Βουλγάρους, ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἄλλα ἀγαθά, ὡς τὸ σλαυϊκὸν ἀλφάβητον, καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν Σλαυϊκὴν τὰς Ἁγίας Γραφάς.

Εἰς τὴν Ρωσσίαν ὁ Χριστιανισμὸς ἔτυχεν ἐξ ὑπαρχῆς ἰσχυρᾶς προστασίας ἐκ μέρους τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας—τῆς ἡγεμονίδος Ὄλγας τοῦ Κιέβου τὸ πρῶτον, βραδύτερον δὲ τοῦ Μ. Δουκὸς Βλαδιμήρου ὡσαύτως τοῦ Κιέβου. Οὕτως ὥστε ἀφοῦ τὸ Κίεβον ὑπῆρξεν ὁ πυρήν, πέριξ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη βαθμηδὸν τὸ Ρωσσικὸν Κράτος, ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν προσχώρησις τοῦ Κιέβου ἐθεωρήθη ἰσοδύναμος μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῆς Ρωσσίας· μετά τινας δὲ ἑκατοντάδας ἐτῶν ἐκηρύχθη ὁ Χριστὸς καὶ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Βορείου Ρωσσίας.

Τὴν εἰσχώρησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Νουβίαν σημαντικῶς ἐπροστάτευσεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα, ἀποστείλαντες ἐκεῖ τοὺς πρώτους ἱεραποστόλους. Ἐν τῇ Νουβίᾳ, ἡγεμὼν καὶ λαὸς ὁμοφώνως προσεχώρησαν εἰς τὴν πίστιν, ἡ δὲ βάπτισίς των ὑπῆρξεν ὁμαδική.

Περὶ τῆς εὐρυτάτης ἱεραποστολικῆς δράσεως τῶν Νεστοριανῶν Χριστιανῶν αἱ πληροφορίαι εἶναι ἀτελεῖς μέν, ἀλλ᾽ ἐπαρκεῖς πρὸς διαπίστωσιν τοῦ ζήλου τῶν ὀπαδῶν τοῦ Νεστορίου. Τὸ κέντρον τοῦ Νεστοριανισμοῦ ἦτο μεταξὺ τῶν Συροφώνων πληθυσμῶν τῆς Μεσοποταμίας, ὁπόθεν οἱ πλεῖστοι, ἄλλοι μὲν ὡς ἐξόριστοι διὰ τὸ δόγμα των, ἄλλοι δὲ ὡς ἐμπορευόμενοι, διέδραμον τὰς πλησιεστέρας πόλεις τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, κηρύττοντες τὸν Χριστόν, ἢ ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ ἱδρύσαντες Χριστιανικὰς κοινότητας, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν εἰς ἐκκλησίας ἀνθηρὰς καὶ διέδωκαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Περσίαν καὶ μέχρι τῶν παραλίων τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας.

Κατὰ τὴν ***3ην περίοδον***, (1500—1800) αἱ πλεῖσται ἱεραποστολικαὶ ἐνέργειαι κατεβλήθησαν, ὑπὸ τὴν αἰγῖδα τῶν Πορτογάλλων καὶ Ἱσπανῶν κατακτητῶν τοῦ Δυτικοῦ Ἡμισφαιρίου, ἐκ μέρους τῆς Ρ/Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν συντήρησιν μάλιστα τῶν ἱεραποστολικῶν σταθμῶν τῶν Φιλιππίνων νήσων καὶ τῆς Λατινικῆς λεγομένης Ἀμερικῆς ἀνέλαβεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ Ἱσπανικὸν Κράτος, πᾶσα δὲ βάπτισις μιᾶς νέας φυλῆς ἐσήμαινε τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς συγχώνευσιν αὐτῆς μετὰ τοῦ κράτους τούτου.

Εἰς τὴν Βραζιλίαν οἱ Πορτογάλλοι ἔσχον ἀριθμητικῶς πλουσίαν ἱεραποστολικὴν συγκομιδήν. Ἐπί τινα δὲ ἔτη ἤνθει καὶ εἰς τὸ Κόγκον τῆς Ἀφρικῆς σταθμὸς ἱεραποστολικὸς Πορτογαλικός. Εἰς τὴν Κίναν μόνον τὸ Μακάο ὑπῆρξεν ἕδρα τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τῶν Πορτογάλλων.

Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα παρετηρήθη ἁλματικὴ αὔξησις τῆς ἐγχωρίου Χριστιανικῆς κοινότητος τοῦ Κόγκο, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ ζήλου τῶν ἱεραποστόλων, ἀφ᾽ ἑτέρου λόγῳ πολιτικῆς ἐπιδεξιότητος, ἥτις ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον ἕνα μεγιστᾶνα ὅστις ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμὸν ὁμαδικῶς βαπτισθεὶς μεθ᾽ ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ του, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ «Ἐπισκόπου τοῦ Κράτους». Ἀλλ᾽ ἡμέραι χαλεπαὶ ἐπῆλθον κατόπιν, οἱ ἰθαγενεῖς Χριστιανοὶ κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς παρέμεινε μόνον ὡς ἀνάμνησις εἰς τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Ἀφρικῆς, μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτε καὶ πάλιν ἐκηρύχθη ἐκεῖ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ὑπὸ Ρ/Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων ἱεραποστόλων.

Κατὰ τὴν 3ην περίοδον, πᾶσα ἱεραποστολικὴ δρᾶσις ἐκ μέρους τῶν Γάλλων περιῆλθε εἰς ἀτονίαν λόγῳ τῶν σοβαρῶν πολιτικῶν καὶ ἄλλων προβλημάτων, ἅτινα ἀπησχόλουν τὴν χώραν των. Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ Γάλλοι ἱεραπόστολοι ἐσημείωσαν ἀποτελέσματα ἂν ὄχι ἀριθμητικῶς σημαντικά, ποιοτικῶς ὅμως ἐνθαρρυντικὰ μεταξὺ τῶν ἐρυθροδέρμων τοῦ Καναδᾶ—ὅστις τότε ἦτο Γαλλικὴ κτῆσις. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος, αἱ ἱεραποστολικαί των ἐνέργειαι εἰς τὴν Ἰνδοκίναν ὑπῆρξαν ἐπιτυχεῖς λόγῳ τῆς ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως συντηρήσεως καὶ προστασίας των ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τῇ συνδρομῇ τῆς Γαλλίας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον Χριστιανὸς προσήλυτος.

Κατὰ τὴν 3ην ταύτην περίοδον αἱ Διαμαρτυρόμεναι ἱεραποστολαὶ ἦσαν κυρίως αἱ τῶν Ὁλλανδῶν εἰς τὰς Ἀνατ. Ἰνδίας καὶ τὴν Κεϋλάνην, τῶν ὁποίων ἡ συντήρησις καὶ προστασία ἦτο ἐξησφαλισμένη παρὰ τῆς Ὁλλανδικῆς Ἐμπορικῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν. Ὅταν δὲ διελύθη ἡ Ἑταιρία αὕτη, δὲν ἀνελήφθη τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον ὑπὸ ἄλλων. Ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτοῦ ἔδειξαν αἱ ἐν Ὁλλανδίᾳ Ἐκκλησίαι, ἀλλ' ἐλλείψει ὀργανώσεως ἐξεφυλίσθη ἡ ἐπιχείρησις.

Οἱ Μωραβιανοὶ «ἀδελφοὶ» καὶ οἱ οὐσιαστικῶς ὁμόδοξοι τούτων «εὐσεβεῖς» τῆς Βοημίας ὑπῆρξαν πρόσωπα μὲ ἱεραποστολικὸν ζῆλον καὶ ἡρωϊσμόν. Σκοπὸν ἔχοντες τὸν εὐαγγελισμὸν τῶν μᾶλλον δυσπροσίτων καὶ ἀποκέντρων λαῶν, διέτρεχον θαλάσσας καὶ ὠκεανοὺς ἐκτεθειμένοι εἰς ὅλας τὰς ἐπηρείας τῶν βορείων κλιμάτων καὶ ζωῆς πλήρους στερήσεων, ἃς ἀντιμετώπιζον χαίροντες, ὅπως φέρωσι τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς πλέον ἀπομεμονωμένους πληθυσμούς, τοὺς ἐστερημένους πάσης εὐμαρείας τοῦ βίου, πολλάκις δὲ μόλις καὶ αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς προσποριζομένους μετὰ κόπου καὶ κινδύνου. Τὸ παράδειγμα τῶν δύο ἐκείνων ἀφωσιωμένων ἱεραποστολικῶν ἀδελφοτήτων ἐνέπνευσεν εἰς πνευματικὴν καὶ φιλανθρωπικὴν δρᾶσιν πολλὰς μετέπειτα γενεὰς Διαμαρτυρομένων καὶ παρέμεινε τὸ σύμβολον τῆς ὑψίστης ἀφιερώσεως εἰς τὸ ἔργον τοῦ παγκοσμίου εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς ἀδελφοσύνης.

Αἱ Βρεττανικαὶ ἱεραποστολαὶ κατὰ τὴν 3ην περίοδον περιωρίζοντο εἰς τὴν Βορείαν Ἀμερικὴν μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν Ἐρυθροδέρμων, συνετήρουν δὲ καὶ ἔργον εἰς τὰς Ἰνδίας.

(ἀκολουθεῖ) *K. S. Latourette.*

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Η πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολή. *Ὑπὸ Ξενοφ. Π. Μόσχου, Δ. Φ. σελίδες 212*

Χαρτόδετον . . . . δρχ. 25

Πανόδετον . . . . » 40